

NIKK *magasin*

NR. 2 - 2001

*Psykologins
många
ansikten*

NIKK - Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning

Kjønn i nordisk psykologi – muligheter og utfordringer

I fokus for dette nummeret av NIKK magasin er den moderne vestlige psykologien. En rekke feministiske psykologiforskere beskriver hvordan disiplinens ulike deler bidrar til å konstruere og opprettholde en kjønnspreget og ofte ikke likestilt psykologisk virkelighet. Artikkelforfatterne gransker psykologi som vitenskap og profesjonell praksis, samt populærpsykologi og selvhjelpsbøker.

Utgangspunktet for tema har vært konferansen "Genusperspektiv i svensk psykologi – muligheter og utfordringer" som det svenske Vetenskapsrådet og Nationella sekretariatet for genusforskning arrangerte i sommer. Her samlet omtrent hundre psykologer, forskere, lærere og studenter seg for å diskutere hva kjønns/genusperspektiv skal kunne bety i psykologi. Bakgrunnen er at integreringen av slike perspektiv i psykologifaget til tross for engasjement og vilje har gått langsomt både i Norden og i de øvrige vestlige land. Psykologisk forskning og praksis med kjønnsperspektiv har til nå bare i begrenset utstrekning kunnet påvirke fagets hovedstrømning. Det blir fortsatt holdt mange universitetskurs i psykologi, og det skrives fortsatt lærebøker i psykologi, som enten ser bort fra spørsmål omkring kjønn/genus eller nøyer seg med å se kjønn som en variabel, og søker etter kjønnsforskjeller i psykologiske funksjoner. Den kritiske granskningen av kjønn/genus som samfunnsstrukturierende kraft uteblir. Protestene mot disse forhold har vokst de

seneste årene, ikke minst fra studenter ved psykologiutdanningene.

Deltakerne på konferansen representerte stor spennvidde i posisjoner i forhold til både psykologifaget og oppfatninger om hva kjønn/genus skal bety, men alle var enige om at det er viktig å fortsette integreringsdiskusjonene. NIKK magasin vil bidra til dette gjennom å publisere artikler som plenumsforeleserne ved konferansen har skrevet med utgangspunkt i sine presentasjoner. Bidragene kommer fra Sverige, Norge og USA, de landene som var representert blant foreleserne. Artikkelforfatterne er feministiske psykologiforskere med lang erfaring i å være både feminist og psykolog og i å reflektere kritisk over hva slags "kjønn" som produseres framfor alt i de deler av psykologien som de selv er mest inne i.

Magasinet publiserer også et intervju med den norske professoren Hanne Haavind, en av pionerene i nordisk feministisk psykologi. Intervjuet tar blant annet opp de nye metodene som feministiske psykologiforskere har bidratt med, som for eksempel et flerårig samnordisk bokprosjekt, som hun har vært leder for.

Magasinets psykologinummer har ikke ambisjoner om å være heldekkende; psykologi er et omfattende felt, og vi favner ikke her alle tenkelige kjønnskritiske vinkler. Men vi håper at artiklene skal inspirere til ytterligere kritisk granskning og diskusjoner.

NIKK magasin 2-2001
Årgang 2
ISSN 1502-1521

UTGIVER:
NIKK - Nordisk institutt
for kvinne- og kjønnsforskning

REDAKTØR:
Trine Lynggard
trine.lynggard@nikk.uio.no

TEMAREDAKTØR:
Eva Magnusson
eva.magnusson@nikk.uio.no

GRAFISK FORMGIVING:
Alien Design AS

REPRO/TRYKK:
CDDU

OPPLAG:
5.000

FORSIDEFOTO:
Ole A. Buengen/Samfoto
Bård Løken/NN/Samfoto
Installasjon av Pablo Delano på immigrant-
museet på Ellis Island, New York, USA. ©

MARS OCH VENUS KOLLIDERAR

John Grays metafor om Marsianer och Venusianer fungerar så att den reglerar och normaliserar könsroller och maktskillnader i heterosexuella relationer. Vad är det hos Mars/Venus-böckerna som är så tilltalande för kvinnliga läsare?

Den amerikanske forskaren Mary Crawford har studerat Mars/Venus fenomenet – som också är en gigantindustri.

SIDE 4

DEN MODERNA PSYKOLOGINS MÅNGA ANSIKTEN

Det har skapats ett antal förutsättningar som gör att kritiska könsperspektiv och kritiska klass- och etnicitetsperspektiv ofta får svårt att verka relevanta för psykologiska frågeställningar, eller som psykologiska frågeställningar skriver Eva Magnusson, NIKKs forskningsledare och temaredaaktör för detta nummer. Hon skriver också om psykologi som könsproducent och upphöjandet av det "kvinnliga".

SIDE 8-15

INTERVJUET: HANNE HAAVIND

– Jeg leste selv bøker som "Det første leveårets psykologi" da jeg var gravid – samtidig som jeg hadde et program for å dele omsorgen for det kommende spedbarnet med faren! Jeg husker at jeg tenkte at dette er faglig og vitenskapelig tøys, men likevel blir jeg så berørt og plaget av dette, forteller professor i psykologi ved Universitet i Oslo, Hanne Haavind i intervjuet med NIKK magasinets redaktør Trine Lynggard.

SIDE 22

Biologin som styrande kraft

Den moderna psykologiforskningen har en fascination inför den "verkliga sanningen" om kvinnors och mäns psykologi. Detta bottenar bland annat i den starka traditionen att se experiment och biologi som grunderna för vetenskaplig psykologi, skriver docent Mona Eliasson.

sida 16

Mødrenes historier lite utforsket

Forsker Angnes Andenæs har sett på kontakten mellom barnevern og alenemødre som viser at barnevernet tillegger mødrenes personlie problemer stor vekt, mens andre områder i mødrenes historier blir lite utforsket.

sida 19

Kön i amerikansk psykologi

Amerikansk psykologi har sysslat med "kvinnofrågan" sedan ämnets begynnelse för nästan 125 år sedan. År 1889 proklamerade den amerikanske professorn Grant Allen att kvinnor bara var "passiva förmedlare" av de framsteg för den mänskliga civilisationen som män hade åstadkommit, berättar den amerikanska forskaren Jeanne Marecek.

sida 26

Nya böcker sida 30

Amerikansk populärpsykologi som könsskapare:

När Venus och Mars kolliderar

Av MARY CRAWFORD och DANIELLE POPP

Department of Psychology, University of Connecticut

Översatt av Eva Magnusson

Exakt vad är det hos John Grays Mars/Venus-böcker som är så tilltalande för kvinnliga läsare? Ytligt sett är det inte uppenbart varför kvinnor skulle gå in för en ideologi som tycks förstärka och rättfärdiga en orättvis fördelning av hemarbetet, som ger företräde till mäns behov och önsknings och som förespråkar skilda sfärer för kvinnor och män. Som feminister vill vi inte tro att de kvinnor som läser självhjälpsböcker bara är obegåvade offer för indoktrinering. Ändå verkar det som om orättvisor upprätthålls utan synliga tecken till missnöje eller protester. Det är kvinnor som köper böckerna!

Mars/Venus-fenomenet i John Grays populärpsykologiska självhjälpsböcker är en av produkterna av en lång kamp inom psykologifältet om hur man ska förstå och representera kön/genus. Grays metafor om Marsianer och Venusianer fungerar så att den reglerar och normaliserar könsroller och maktskillnader i heterosexuella relationer. Fastän Grays böcker ger föreskrifter för båda könen, råder det inget tvivel om vilka läsare han föreställer sig: kvinnor i (otillfredsställelse) heterosexuella förhållanden. I sin första bok hävdar Gray att män är intresserade av "nyheter, väder, och sport, och struntar helt i romantiska romaner och självhjälpsböcker" (1992:16). Det verkar därför ganska logiskt att vi undersöker påståendena om Mars och Venus i ljuset av deras avsedda publik, alltså kvinnor.

Kan inte förändras!

Precis som Deborah Tannens bästsäljande bok "Du begriper ju ingenting: samtal mellan män och kvinnor", hävdar John Gray att samtal mellan kvinnor och män ofta är frustrerande därför att män och kvinnor har motsatta mål med samtalen. Emellertid går Gray ett steg längre genom att säga att inte bara är kvinnors och mäns avsikter med att samtala motsatta, utan dessutom är män och kvinnor i sig själva fundamentalt olika – de kommer från olika planeter!

Hans grundförutsättning är enkel: Marsianer (män) är lyckliga när de känner sig behövda, och Venusianer (kvinnor) är lyckliga när de känner sig omhuldade och omhändertagna.

Dessutom når Venusianer sann lycka genom att acceptera Marsianerna som de är, och mer specifikt genom att inse att Marsianer inte kan förändras. Trots mängder av listor över hur man ska förändra varandra – 23 saker som man inte ska säga, 101 sätt att få relationspoäng hos en kvinna, 5 saker att ta med i sina kärleksbrev, 5 tips för att motivera en man, 15 saker att göra när din man vägrar prata med dig, de 6 grundläggande kärleksbehoven hos kvinnor, och de 6 (annorlunda) kärleksbehoven hos män – så är huvudbudskapet att kvinnor kan förtjäna kärlek genom att acceptera status quo. Individuell förändring är inte nödvändig, och ännu mindre nödvändigt är det att strukturera om manlighet eller kvinnlighet. Kvinnor behöver bara acceptera sin man sådan som han är för att kunna uppnå verklig lycka.

Polarisering

Gray polariserar män och kvinnor på ett extremt sätt. Marsianernas tal är direkt, Venusianernas indirekt. Stressade Venusianer blir överväldigade och alltför emotionella medan stressade Marsianer blir målinriktade och frånvarande. Marsianer och Venusianer lunchar till och med på restaurang av olika skäl: för Marsianer är det ett effektivt sätt att få i sig mat; för Venusianer är det ett tillfälle att bygga en relation. Enligt Gray är kvinnor och män så oåterkalleligen och fundamentalt olika att de behöver översättare som hjälper dem att kommunicera (det finns ett Mars/ Venus-lexikon, och dessutom finns det naturligtvis Mars/Venus-terapi).

Psy-komplexet – "sanningsregim"

Jag har i min forskning använt kritisk feministisk diskursanalys för att utforska vilka funktioner Mars/Venus-fenomenet fyller – både när det gäller att vidmakthålla ojämställdhet mellan kvinnor och män och när det gäller att fungera som motståndskälla. Diskursanalys är inte en enhetlig "metod", utan en samling av ansatser för analys av textmaterial. Diskursanalytiker behandlar diskurs (tal, skrift och så vidare) som handling; de antar att text och tal är socialt och kulturellt lokaliserade, och att de framställer och reproducerar makt. Eftersom feministisk teori tar utgångspunkt i den politiska och performativa karaktären hos maskulinitet och femininitet, kan en kritisk feministisk diskursanalys vara användbar för att både rucka på och politisera de kulturella representationerna av skillnad. Begreppet "the psy-complex", som förts fram av brittiska forskare (Rose, 1985) utgör en teoretisk grund för analysen. Enligt Ian Parker är psy-komplexet:

"...det nätverk av teorier och praktiker som utgör akademisk, professionell och populär psykologi... de olika sätt på vilka människor i moderna västländer kategoriseras, observeras och regleras av psykologi, liksom de sätt på vilka de lever ut psykologiska modeller i sina egna upplevelser och berättelser. Psy-komplexet ingår i en speciell "sanningsregim" som gör att våra upplevelser av "självet", "personligheten" och "attityder" blir begripliga. Samtidigt finns det alltid utrymme för motstånd..." (Parker, 1997:287).

På seminarium med John Gray

Den text jag har analyserat är en "ABC News special"-utsändning från 1997: "Män är från Mars, kvinnor är från Venus, men vi måste leva på jorden." I programmet följs sex heterosexuella par när de diskuterar tvistefrågor i sina relationer, deltar i ett seminarium med John Gray, och medverkar i gruppuppföljningar. Jag visar hur Mars/Venus-metaforen fungerar för att reglera och normalisera heterosexuella könsroller med

asymmetrisk maktfördelning; hur den producerar normativa föreställningar om heterosexuella äktenskap och därmed reglerar äktenskapet som institution; och var det finns utrymme för motstånd mot detta.

Skillnadsdiskursen reproduceras helt öppet i detta program. Genom hela programmet åkallas M/V-metaforen kontinuerligt för att "förklara" alla olika aspekter av parens konflikter. Och vi får lära oss att paren blir lugnade av att antligen förstå varför de har relationsproblem. Så till exempel hör vi mot programmet slut hur både kvinnorna och männen uttrycker lättnad och resignation över upptäckten att alla män är likadana och att deras beteende inte är förhandlingsbart, eftersom de "bara är Marsianer."

Bekräftelse på normalitet

Varför går kvinnorna med på denna ideologi, som tycks förstärka och rättfärdiga separata sfärer för kvinnor och män? Är de helt enkelt offer för indoktrinering? Uppenbart är att indoktrinering äger rum. Men kvinnor kan använda självhjälpsböcker och seminarier inte bara för att "anpassa sig", utan också för att få bekräftelse på att deras erfarenheter av otillfredsställande relationer är vanliga, till och med "normala." Enligt självhjälpsförfattaren Deborah Tannen: "Att erkänna könsskillnader befriar individen från bördan av individuell patologi" (1994, s. 17). När de läser sig själva in i de banala metaforerna och anekdoterna i självhjälpsgenren, känner de igen sin egen verklighet och får bekräftelse på att de tampas med verkliga problem.

Dessutom kan de skapa konkurrerande tolkningar. Ibland kan en kritisk reaktion framkallas enbart genom att göra en viss fråga extra tydlig. Till exempel betonar Gray metaforen med män som drar sig tillbaka till sina "grottor", och säger också att kvinnor måste erkänna mäns rätt att inte behöva ta del av familjelivet förrän de är redo för det. Vid uppföljningen efter en månad protesterade en av kvinnorna i seminariegruppen, "Men det tycker jag fortfarande är oförsämrat. Jag får ingen grot-

ta!" En annan kvinna försvarade då mannen och sade att om han vill vara i sin grotta och inte besväräs av henne, så måste han få göra det. Då svarade den första kvinnan: "Vi kan använda det här (M/V-ideologin) så att vi kan handskas med detta så jag inte blir så ilsken. Men om sanningen ska fram så tycker jag i alla fall att det är fel, och det är inte särskilt trevligt."

Inte maktlösa

Kvinnorna i de här paren tar ibland skillnadsdiskursen och omvandlar den till frågor om makt och jämställdhet i relationer. Gray lär oss till exempel att allt vad kvinnor vill ha är romantik. Om en kvinna känner sig "omhuldad", kommer hon inte att ha några behov av att närmare granska jämställdhetsförhållandena. En kvinna i gruppen använde emellertid Grays uppmaning till männen att "omhulda" sin fru genom att ge henne blommor till att ta sig rätten att kontrollera sin mans beteende – och att berätta för gruppen att han minnsann ännu inte hade gett henne några blommor. Och för åtminstone vissa män ledde M/V-seminariet till insikten om att deras fruar inte var maktlösa. En man beskrev äktenskapet som ett jobb – om du (mannen) inte sköter dig, kan du förlora jobbet!

Lösa upp maktspelet

Traditionellt har det heterosexuella äktenskapet varit en institution med föreskrivna roller, som har understötts av lagstiftning och social kontroll. Se till exempel på Grays anekdoter om Marsianer som kommer hem från en slitsam dag på kontoret och Venusianer som har varit hemma med barnet och hushållsarbetet – de passar fint in i den patriarkala versionen av äktenskapet. Men ökande jämställdhet – som visar sig i att majoriteten av kvinnorna finns på arbetsmarknaden, minskade löneskillnader, mindre tolerans för våld mot kvinnor och egenkontroll över reproduktiva beslut – omvandlar äktenskapsinstitutionen. Idag måste äktenskapet fortlopande förhandlas och arbetas igenom. En (bakåträvande) funktion hos Mars/Venus är att göra dessa förhand-

lingar ofarliga för män genom att återupprätta en könsfixerad uppsättning regler som de tjänar på. Han får sin "grotta", "jättebra sex", och övriga rättigheter i utbyte för spelad empati och medkänsla med henne.

Men "hur"-listorna och reglerna för lyckade relationer, hur naiva, ytliga och till och med löjliga de än verkar, kan också utnyttjas till att lösa upp det förhandsgivna maktspelet. Maktspel i relationer kan bara förändras när människor börjar tänka och tala om sitt beteende och sina skäl för det. När Mars/Venus-ideologin ger kvinnor tillåtelse att formulera sina behov, synliggörs ett antal oväntade stridsområden.

Böckerna banar väg för samtal som annars inte skulle äga rum. Självhjälpsböcker kan användas för att legitimera kvinnors upplevelser av att vara olyckliga och erbjuda en startpunkt för diskussioner om orättvisor i heterosexuella relationer. Precis som populärpsykologi kan fungera legitimerande för påståenden om könsskillnader, kan den också tas i bruk som en källa till motstånd. Genom att skapa ett utrymme för kvinnor att formulera sitt missnöje med heterosexuella orättvisor, kan Mars/Venus-fenomenet ha underminerat sitt eget fasthållande vid könsskillnader och kvinnors underordning.

REFERENSER

Cameron, D. (1996). The language-gender interface: Challenging co-optation. In B. L. Bergvall & J. M. Bing & A. F. Freed (Eds.), *Rethinking language and gender research: Theory and practice* (pp. 31-53). New York: Addison-Wesley.

Crawford, M. (2001). Gender and Language. In R. Unger (Ed.), *Handbook of the psychology of women and gender* (pp. 228-244). New York: Wiley & Sons, Inc.

Gray, J. (1992/1994). *Män är från Mars, kvinnor är från Venus* (Men are from Mars, women are from Venus). Stockholm: Brombergs bokförlag.

Parker, Ian. (1997). Discursive psychology. In D. Fox & I. Prilleltenski, *Critical psychology: An introduction*. (pp. 284-298). London: Sage.

Rose, N. (1985). *The Psychological Complex: psychology, politics and society in England 1869-1939*. London: Routledge and Kegan Paul.

Tannen, D. (1990/1994). *Du begriper ju ingenting: samtal mellan män och kvinnor* (You just don't understand). Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Självhjälpsböcker - en gigantindustri

Varje år säljs miljontals självhjälpsböcker runt om i världen. En snabb titt på självhjälpsavdelningen i en amerikansk bokhandel avslöjar hundratal titlar som erbjuder sig att lösa alla våra problem med kärlek, sex, arbete, stress och föräldraskap.

Böcker som "The Surrendered Wife", "The Rules" och "What Women Want Men to Know" säljs i oroväckande mängder. Huvuddelen av dessa böcker riktar sig till kvinnor. Att döma av titlarna på dessa böcker tycks kvinnor inte kunna göra någonting rätt utan vägledning från de "experter" som skriver dem. Självhjälpsböcker som visar kvinnor hur de ska hålla sina män lugna genom att acceptera orättvisor i hemarbetet passar in i en konservativ ideologi som bortser från de samhällsstrukturer som upprätthåller ojämlikhet och leder bort uppmärksamheten från behovet av kollektiva handlingar för att motverka ojämställdhet (Crawford, 2001). Som Deborah Cameron (1996) uttrycker det, "Att rädda en kvinnas äktenskap är inte på långa vägar detsamma som en kritik av äktenskapet som sådant" (s. 35). Den kanske mest framgångsrika populärpsykolo-

giska boken under det senaste decenniet, John Grays "Män är från Mars, kvinnor är från Venus" (1992/1994) har sålt över sex miljoner kopior bara i USA och ytterligare flera miljoner i mer än fyrtio länder. Mars och Venus har fått sju uppföljarböcker som har sålt ytterligare fyra miljoner kopior, inklusive "Mars träffar Venus", "Mars åtrår Venus, Venus älskar Mars: Män och kvinnor, sex och romantik", "Mars och Venus - i kärlekens tecken", "Mars och Venus, tillsammans för alltid." Gray har också använt sitt koncept till andra typer av marknadsföring – det finns Mars/Venus-kassettband, gratulationskort, almanackor, reklamslag, sällskapsresor, en cd-skiva om Mars/Venus, en cd-skiva med Mars/Venus-popolodier, en "hjärtespalt" som säljs via presssyndikat, en TV-serie, och till och med en Broadwayshow. Gray har också utvidgat Mars/Venus-ideologin till föräldraskap med sin barnuppföstringsbok "Mars och Venus: föräldrar till trygga och glada barn", och ett spel för barn. Gray har utvidgat sin redan lönsamma verksamhet genom att skapa den första filialverksamheten i snabbmatsstil för den professionella marknaden. För en summa pengar kan vem som helst få köpa rätten att kalla sin terapi-praktik för ett Mars/Venus-terapi-center. John Gray själv har en doktorsgrad som är köpt på postorder och han har inte ens legitimation som psykolog.

MARY CRAWFORD

Den moderna **psykologins** många ansikten

Av **EVA MAGNUSSON**
NIKKs forskningsledare

Psykologi som akademisk disciplin och yrkesprofession har byggt upp sina självklarheter, identiteter, kunskapsanspråk och metoder. Där har det skapats ett antal förutsättningar som gör att kritiska könsperspektiv och kritiska klass- och etnicitetsperspektiv ofta får svårt att verka relevanta för psykologiska frågeställningar, eller som psykologiska frågeställningar.

Den akademiska psykologin har ända sedan begynnelsen, när ämnet skildes ut från filosofi och fysiologi, brottats med att hävda sin duglighet som vetenskaplig disciplin. Stora delar av ämnet byggde följaktligen under 1900-talets första hälft upp en forskningspraktik inriktad på att vara ännu mer av det man menade att de riktiga vetenskaperna var: positivistisk, empiristisk, kvantitativ, objektiv.

"Lika vetenskaplig"

Under den epoken, som av psykologihistoriker ibland kallas "kulten runt det empiriska", fick kvantitativa metoder en dominerande och till dels definierande position inom ämnet. Strävan att vara "lika vetenskaplig" har med andra ord haft stor inverkan inte minst på hur forskning i psykologi ska gå till. Detta fenomen kallas ibland "det metodologiska imperativet": vissa föreställningar

har stannat kvar som självklarheter ifråga om metoder och procedurer, även om många av de ursprungliga teorierna som gav upphov till dem är avfärdade. Dessa självklarheter tycks bland annat leda till att när kön/genus ska studeras av psykologer, blir det oftast "könsskillnader" som kommer i fokus. De negativa konsekvenserna av ett enögt fokus på könsskillnader har genom åren påpekats av många feministiska forskare (Morawski, 1988).

Del av det moderna samhället

Modern psykologi, både akademisk och klinisk, är den disciplin som framför allt har gjort medborgarens individuella insida mätbar eller på annat sätt studerbar, och därmed potentiellt påverkbar och kontrollerbar. Detta är något historiskt sett nytt, och det ger psykologi en alldeles speciell samhällsposition, intimt

integrerad med moderna samhällsskick. Man kan med visst fog säga att nutida västerländska samhällen förutsätter psykologi; de har utvecklats parallellt och i samspel med varandra. De styrande i en modern demokrati behöver kunskap om den domän de har hand om, och de behöver metoder för att omsätta den kunskapen till begrepp och kvantiteter, så att den kan analyseras och evalueras. De psykologiska vetenskaperna har bidragit till detta under det senaste århundradet, genom att utveckla redskap för att översätta mänsklig subjektivitet till språk som gör den åtkomlig för styrande. Därmed har det blivit möjligt att tänka sig att uppnå önskvärda mål genom systematisk reglering av den psykologiska domänen (Richards, 1996; Rose, 1996).

Som hjälpare

Bland praktiserande psykologer finns en

stark självuppfattning som hjälpare, framför allt för enskilda människor. Psykologins bidrag handlar oftast om att förändra individen, sällan om att individen, eller en grupp, till exempel ska förändra samhällsförhållanden. Det innebär ofrånkomligen att psykologi är en viktig och på många nivåer integrerad del av det maskineri som vi alla har att förhålla oss till när vi utvecklar oss till och presenterar oss som "normala" eller "avvikande" medborgare (Richards, 1996).

Som expert

Psykologer och psykologiforskare utgör en av det moderna samhällets expertgrupper. Psykologer och andra yrken som använder sig av psykologisk kunskap testar, bedömer, behandlar, konsulterar, bedriver terapi, utbildar, uttalar sig i TV och radio, skriver fackböcker, skriver populärpsykologiska böcker med ►

råd och så vidare. Psykologisk expertis har en huvudroll när det gäller att definiera normalitet idag. Det blir med "expert"-självförståelsen ofta begrepp som kunskap/expertis, metoder och tekniker som aktualiseras, snarare än begrepp som moral, makt, politik. Men expertbeskrivningar är inte neutrala, varken i sitt ursprung eller i sina effekter: de beskrivningar som experterna gör av dem de studerar eller behandlar har till exempel en tendens att omvandlas från beskrivningar till föreskrifter om hurdana människor ska vara (Rose, 1996).

Det är intressant att reflektera över hur den samtidiga positioneringen som både hjälpare och expert/domare inverkar på psykologers och psykologiforskarens sätt att förstå sig själva och sin disciplin. Kunskap och kunskapsskapande i psykologidisciplinen kanske blir ovanligt intimt sammanvävda med det samhälle som man är med om att upprätthålla. Det har rimligen stor betydelse för vilka könsförståelser som bekvämt kan få plats i disciplinens olika delar.

Som industri

Psykologi i vid bemärkelse är närmast att betrakta som ett slags industri idag, särskilt om vi ser på vilka mängder av populärpsykologi som sprids i media, i självhjälpsböcker osv. Det är tveksamt om det idag går att undvika psykologi även om man skulle vilja. Detta påverkar naturligtvis psykologins och psykologernas självförståelser. Många psykologer tycker att "industri"-fenomenet är genant och tar avstånd från vulgär eller populär psykologi och ser med förakt på temadagar och frågespalter, och böcker av typen "Män är från Mars och kvinnor är från Venus"; det de böckerna handlar om är inte psykologi. Ska vi se dem som en oförtjänt vulgarisering av en vetenskap, eller är det ett viktigt sätt att sprida psykologiska kunskaper till massorna? I varje fall ligger det nära till hands att bli bekymrad över den typ av könsförståelser som sprids i stora delar av populärpsykologin, eftersom de oftast utgår från mycket traditionella föreställningar om män och kvinnor. Mary Crawfords artikel i detta NIKK Magasin ser närmare på fenomenet.

Psykologjämnets reflexivitet

Att bedriva psykologi (forska, bedriva terapi, testa osv.) är en mänsklig aktivitet som innebär att studera mänsklig aktivitet; det vill säga egentligen mänsklig psykologi som studerar sig själv. Här finns inte, som i många andra discipliner, något externt undersökningsobjekt som existerar mer eller mindre oberoende i en värld bortom den mänskliga. Varje forskare eller praktiker tänker och arbetar dessutom ofrånkomligen utifrån en specifik könsposition (och en klassspecifik och etniskt specifik position), som påverkar föreställningarna om den studerade aktiviteten.

Psykologiska språk – alla slags teoretiska eller terapeutiska referensramar eller tankestrukturer som vi använder för att ge "det psykologiska" innebörder och mening – är ju i sig själva också psykologiska fenomen; de är psykologiska tekniker för att både tala om andra(s) psykologiska fenomen och för att ge fenomenen form och innebörd. En psykolog kan därför aldrig riktigt vara utanför det hon studerar, hon kan aldrig bli en extern objektiv observatör av det mänskliga psyket, utan hon ingår på något sätt mer eller mindre själv i det hon studerar. Därför är det kanske inte underligt om psykologers metoder för att studera och analysera studieobjekten ibland ganska direkt formar teorierna om de mentala processer de studerar. Statistiska analysmetoder är mycket vanliga i psykologisk forskning, och de gör det nödvändigt att utforma undersökningar/experiment så att de passar den statistiska proceduren och statistikens antaganden om egenskaper hos de data man ska analysera. Statistikens antaganden kommer därmed att styra både de hypoteser och den typ av teorier som blir möjliga att utveckla. Till exempel handlar statistiska metoder i stor utsträckning om att beräkna sannolikheter, och det är därför intressant att konstatera att psykologer som använder sannolikhetsstatistik gärna producerar teorier som framställer psykologiska processer som ett slags sannolikhetsberäkningar (Gigerenzer m. fl, 1989).

Statistikens premierung av "signifikanta skillnader" har dessutom bidragit

till att psykologins sätt att studera kön/genus oftast har begränsats till att mäta skillnader mellan grupper av kvinnor och män. "Kön" blir då använd som en individuell variabel bland många andra, snarare än den kraftfulla samhällskategori som köns/genusforskare hävdar att det är.

Konsekvenserna för könsförståelser

Det finns en djupgående flertydighet i psykologidisciplinen; den är ett brett akademiskt kunskapsområde med vetenskapliga ambitioner, ett underlag för att hjälpa människor som har det svårt, och en kunskaps- och erfarenhetsmassa som används för utveckling av normer och tekniker för reglering (gärna självreglering) av individen i samhället. Den här mångdubbelheten i positionering och självförståelser bidrar antagligen till svårigheterna att integrera feministiska forskningsperspektiv i psykologi. I vissa psykologiska teorier och tillämpningar frodas fortfarande obearbetade och till dels stereotypa och nedvärderande föreställningar både om kvinnor och om människor som inte är av infödd medelklass. Vanligare är dock att det råder "neutralitet", därför att sådana frågor inte berörs alls. Framför allt problematiseras inte kön/genus som samhällskategori överhuvudtaget, utan kön ses ofta som en variabel bland flera andra (Hare-Mustin & Marecek, 1990).

Sätten att skapa kunskap inom ämnets delområden, tillsammans med psykologins integrering i det moderna samhället, och de lojaliteter och självklarheter det skapar, gör istället att det ofta blir ett enda slags "kön" som blir möjligt att studera och förhålla sig till i mainstreampsykologi, nämligen könskillnader. Att fokusera enbart på skillnader i egenskaper och förmågor mellan grupper av kvinnor och grupper av män döljer framför allt skillnaderna bland kvinnor och skillnaderna bland män, som oftast är betydligt större än mellangruppskillnaderna. Det skapar därmed en falskt homogeniserande bild av vad det innebär att vara kvinna respektive man.

Referanser, se side 12

Psykologi som könsproducent

Av EVA MAGNUSSON

Fotos: Anders Lien

"Kön" är inte något enhetligt fenomen i psykologisk forskning. Den här artikeln ger en kortfattad beskrivning av olika psykologiforskarens sätt att begreppsfästa och studera frågor som berör kön. Det går att urskilja fyra olika grupper.

Mainstreampsykologi studerar kön

Forskning som studerar könsskillnader, t.ex. i begåvning och personlighetsegenskaper, har förekommit länge, särskilt i amerikansk psykologi, och är den mängdmässigt dominerande typen av psykologisk forskning där kön berörs. Den framställer sig som neutral eller opolitisk; det vill säga det förs inga explicita

könsteoretiska eller feministiska resonemang i rapporteringen av den.

Den vanligaste typen av teoretiska resonemang handlar om antagna skillnader mellan kvinnor och män i inre karakteristika, skillnader som ofta antas förklara uppmätta medelvärdesskillnader mellan en studerad grupp kvinnor/ flickor och en studerad grupp män/pojkar.

Sådan forskning behandlar i allmänhet kön/sex/gender som en inre variabel som kan ha effekter som kan studeras i statistiska analyser – i linje med socioekonomisk status, ålder, blodtryck, grad av självtillit osv, detta trots att kön sällan varierar hos individer. Forskare kan till exempel skriva att man "studerar effekterna av kön på anpassning till skiftarbete" eller att "bristande social förmåga förklaras av barnens kön." Synen på kön som en variabel är ett av flera exempel på epistemologiska utgångspunkter ►

som skapar kommunikationsproblem mellan psykologiforskare och kvinno-, köns- och genusforskare (Marecek, 1995).

Feminister med standardtekniker

I USA har det sedan 1970-talet funnits ganska många feministiska psykologer som velat reformera psykologin inifrån, medan de har varit något färre i Norden. I deras forskning syns politiska ambitioner, och könsskillnader studeras ofta för att rätta till vad man ser som missförstånd i psykologiska teorier och praktiker om kvinnors respektive mäns prestationer, egenskaper eller livsvillkor. De feministiska ambitionerna visar sig ibland också i diskussioner om strukturella faktorer och maktförhållanden utanför psykologin och könet.

När det gäller metod är denna grupp kvar i mainstream och karakteriseras av kvantitativa metoder, standardiserade frågeformulär, skalor och andra typer av mätningar. Forskarna problematiserar sällan vad man egentligen studerar när man studerar kön/genus och könsskillnader. I feministisk terminologi skulle den här gruppen antagligen kallas för feministiska empirister. Men trots att de använder ämnets standardmetoder är det inte säkert att de accepteras i mainstream, eller att deras forskning inkorporeras i kanon. Forskare i den här gruppen har inte alltid en helt bekväm passform i den institutionella forskningsmiljön.

Tidiga forskare i denna grupp var angelägna om att avvisa påståenden i mainstreampsykologi om kvinnors sämre förmåga på områden som matematisk och verbal förmåga, och ifråga om ett antal olika personlighetsdrag. Målet var i allmänhet att visa att kvinnor var lika bra som män, eller likadana som män. Det har i stor utsträckning lyckats; ett genomgående fynd i sådan forskning verkar vara att könsskillnader i prestationer har minskat kraftigt över de senaste femtio åren. Under 1980-talet förflyttades intresset till att studera och framhålla kvinnors positiva emotionella och moraliska kvaliteter, men också föreställningar om

särskilda kvinnliga kognitiva stilar och inlärningsstrategier. Under 1990-talet har många riktat intresset alltmer mot biologiska och evolutionspsykologiska resonemang.

Kön/genus framstår också i denna grupp oftast som en samling personliga egenskaper hos kvinnor och män – roller, personlighetsdrag, självuppfattningar, attityder, värderingar, beteenden, psykologiska symtom och så vidare. Kön/genus verkar begreppsliggöras som en individuell inre kraft eller handlingsupphov som driver människor till att bete sig på könsspecifika sätt (Marecek, 1995).

Kön som betydelsesystem

En annan grupp psykologiforskare studerar uttryckligen inte könsskillnader.

De har en kvalitativ och "positionerande" hållning till kunskap om kön/genus. Långt ifrån alla dessa forskare räknar sig friktionsfritt in i psykologidisciplinen; de har ofta istället nära knytningar till tvärvetenskaplig feministisk forskning. Den teoretiska inspirationen kommer från flera håll; t.ex. feministisk teori, hermeneutik, fenomenologi, kritisk psykologi, socialkonstruktionism, postmodernt tänkande, marxism. Här samlas därför kvalitativ forskning av ganska olikartade slag.

Många i den här gruppen ser kön/genus (inklusive femininitet och maskulinitet) som något som människor "gör" i sin vardag, och något som de dessutom gör i olika slags maktrelationer. West & Zimmermans (1987) uttryck "doing gender" används ibland som beteckning

på detta vardagsproducerande av kön/genus. Dessa forskare söker inte efter att kunna uttala sig om människors inre egenskaper, utan studerar till exempel samhälleliga innebörder av olika sätt att vara kvinna eller man, och ser ofta på förhandlingar och makt. Den här typen av forskning har ofta svårt att rymmas inom psykologidisciplinens ramar. Forskarna ser sig ofta som på marginalen av sitt ämne, och i vissa fall också som dissidenter från sin institution.

Feministisk vetenskapskritik

Vissa av de feministiska forskarna som studerar hur psykologins antaganden och förutsättningar sätter gränser för vad som kan bli psykologisk kunskap räknar sig inte längre som forskare i psykologi. De ser sig snarare som for-

skare om psykologi, ofta med en tydlig vetenskapskritisk inriktning. De är influerade av den internationella tvärvetenskapliga kvinno-, köns- och genusforskningen, särskilt av de senaste årens kritiska rörelser inom feministisk teori och modern vetenskapssociologi. Fokus är på disciplinens grundantaganden och praktiker, och hur de samspelar med psykologins samhällsroller och psykologyrkets framväxt och ökande betydelse (Hare-Mustin & Marecek, 1990; Richards, 1996; Rose, 1996). Dessa forskare studerar hur olika definitioner av kön/genus i t.ex. psykologisk forskning och praktik leder till olika forskningsstrategier, forskningsinriktningar, inriktningar på utbildningar, och hur de gör det lättare eller svårare att integrera köns/genusperspektiv. De ser kritiskt på

andra forskares och praktikers definitioner av kön/genus och studerar forskningsmässiga och andra konsekvenser av dem.

De metoder som dessa forskare använder är ofta diskursiva, det vill säga influerade av det ganska vida fält som kallas diskursanalys (Wetherell m.fl. 2001). Intresset är ofta inriktat på att analysera det som i dagligt tal kallas retorik; i detta fall hur psykologiforskare och andra med hjälp av text och andra framställningsmetoder "producerar" vissa typer av psykologiska förståelser, och hur dessa förståelser samspelar med andra samhällsaktörers intressen. De granskar inte bara mainstream psykologi, utan också köns/genusforskare inom ämnet. Kritiken gäller framför allt de epistemologiska grundvalarna för forskningen, och de politiska konsekvenserna av olika typer av forskning, och de anpassningar till mainstream som de innebär (Burman, 1998).

I de feministiska vetenskapskritikernas projekt ligger ytterst en önskan om att förvandla psykologiämnet så att dess kunskap bättre ska tjäna grupper som idag missgynnas i samhället. Den här kritiken kan därför i viss bemärkelse ses som destruktiv: forskarna är inte ute efter att förbättra den nu existerande disciplinens teorier, utan vill skapa teorier och praktiker, som bygger på helt nya grundförutsättningar.

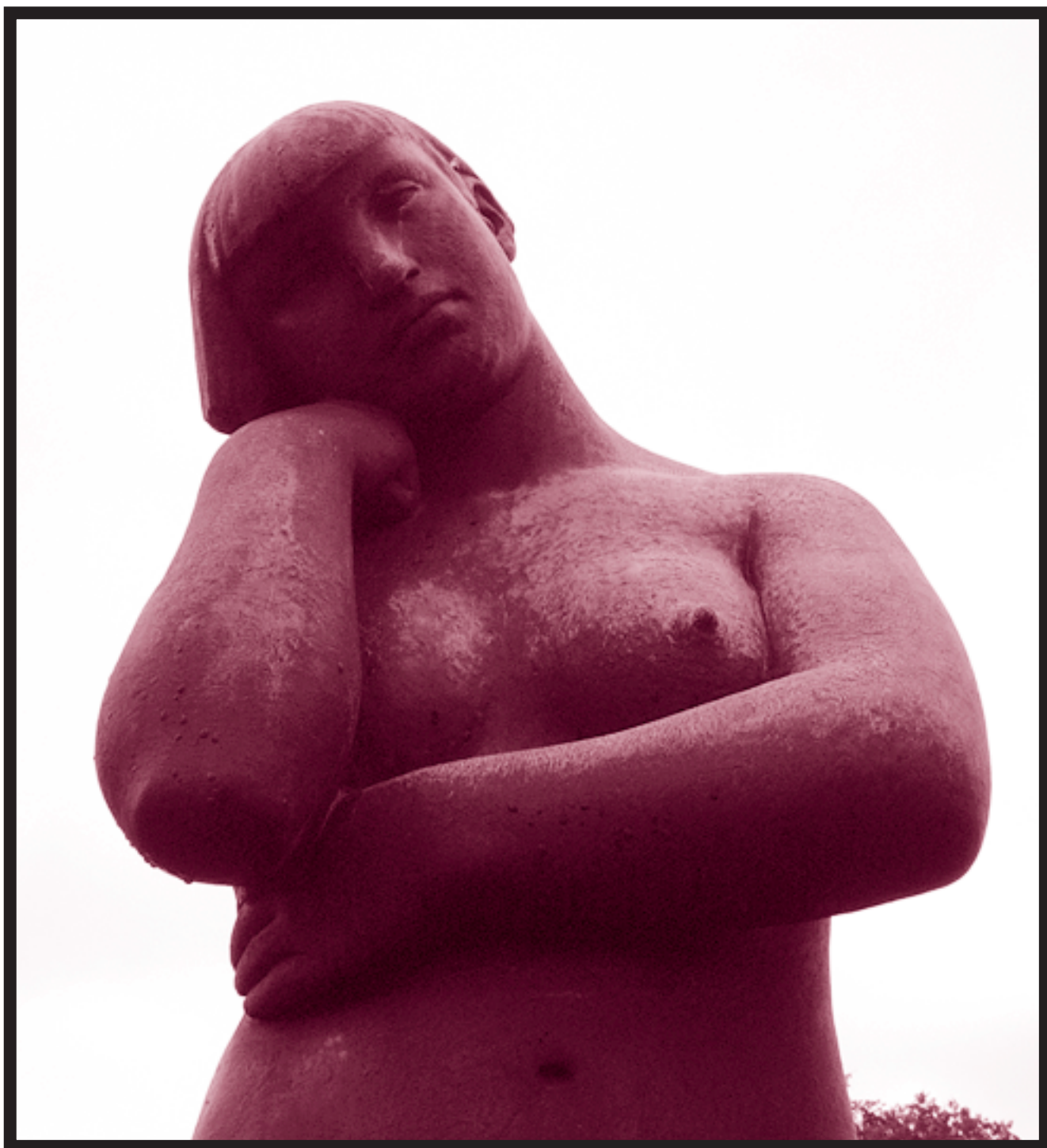
REFERENSER

- Burman, Erica (1998) (red.) *Deconstructing Feminist Psychology*. London: Sage Publications.
 Gigerenzer, Gerd m.fl. (1989) *The Empire of Chance: How probability changed science and everyday life*. Cambridge: Cambridge University Press.
 Hare-Mustin, Rachel & Marecek, Jeanne (1990) (red.) *Making a Difference: Psychology and the construction of gender*. New Haven: Yale University Press.
 Marecek, Jeanne (1995) *Feminism and psychology: can this relationship be saved? I: Stanton, Donna & Abigail Stewart (red.) Feminisms in the Academy*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
 Morawski, Jill (1988) (red.) *The Rise of Experimentation in American Psychology*. New Haven: Yale University Press.
 Richards, Graham (1996) *Putting Psychology in its Place. An introduction from a critical historical perspective*. London: Routledge.
 Rose, Nikolas (1996) *Inventing Ourselves: Psychology, power and personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
 West, Candace & Zimmerman, Don (1987) *Doing gender*. *Gender & Society*, Vol. 1(2): 125-151.
 Wetherell, Margaret m.fl. (2001) *Discourse Theory and Practice: A Reader*. London: Sage Publications.

Upphöjandet av det "kvinnliga"

Av EVA MAGNUSSON

Foto: Anders Linn

Under 1970-talet växte det fram alternativa, feministiska sätt att studera och tolka empiriska psykologiska könsskillnader. Till att börja med kom det att handla om upphöjandet av den "kvinnliga" delen av skillnaderna till något positivt och eftersträvaransvärt istället för som tidigare något nedvärderat. Det är i de studierna och teorierna begreppet "kvinnopsykologi" har sitt fotfäste.

Detta omvända, kvinnovänliga sätt att tolka observerade psykologiska könsskillnader skulle aldrig ha sett dagens ljus utan den moderna kvinnorörelsen, men det har alltid haft ett konfliktfyllt förhållande till samma kvinnorörelse.

Som begreppet "kvinnopsykologi" har använts, bygger det på ett särartstänkande och en essentialism som kan låsa den vetenskapliga och politiska utvecklingen inom ämnet. Flera välkända kvinnopsykologiska teoribildningar har karakteriserats av att de oreflekterat ser "kvinnor" som något i grunden, och i väsentliga avseenden, skilt från "män". De bygger sina utgångsantaganden på den typ av föreställningar om åtskilda manliga och kvinnliga essenser som finns i västerländsk kultur och åstadkommer vetenskapliga cirkelresonemang som bygger in det förväntade svaret (könsskillnader) i förutsättningarna (essenser).

Negativa konsekvenser

Observerade könsskillnader i en viss undersökning kan se nog så bestickande och essentiella ut om man inte reflekterat över var de har sitt ursprung utanför den enskilda individen, vem/vilka som tjänar på att de upprätthålls, och därmed vilka krafter utanför individen som bidrar till att upprätthålla dem i det dagliga livet. Det är inte särskilt "vetenskapligt" att påstå sig finna essenser av kvinnligt och manligt hos individer i ett samhälle där kvinnor och män konsekvent bemöts olika och tillmäts olika värde och tilldelas olika sektorer av samhällslivet och privatlivet. Eventuella observerade könsskillnader måste alltid sättas in i ett politiskt och samhälleligt/historiskt sammanhang. Att tänka utöver de vanligaste psykologiska

förklaringarna (som söker orsaker inuti individen, ser till biologi eller tidig barn-dom och socialisation och sedan betraktar individen som en i princip färdig produkt som "innehåller" egenskaper och skillnader) öppnar för nya förklaringsmöjligheter.

De teorier och studier som har presenterats inom en kvinnopsykologisk särartssam har ibland använts på sätt som kan få negativa konsekvenser för kvinnor. Det mest kända exemplet är antagligen Carol Gilligans (1982) studie av moraluppfattningar och moralpraxis hos män respektive kvinnor och flickor respektive pojkar. Hävdar vi att kvinnor är särskilt bra på att anlägga ett omvårdande förhållningssätt, och att de är det just därför att de är kvinnor, dvs. i kraft av sin essentiella kvinnlighet eller sitt kvinnovariande, ligger det nära till hands att se detta som ett rättfärdigande av att fortsätta att låta kvinnor utföra allt oavlönat (och lågavlönat) omvårdnadsarbete. Det kan dessutom ligga svindlande nära att sluta att överhuvudtaget se det som ett arbete. Det kan lätt framställas som förverkligandet av den sanna kvinnligheten. Och det sker. Det leder på sikt in i både teoretiska och politiska återvändsgränder, som kan bli svåra att ta sig ur annat än genom en åtskillnadspolitik som tilldelar kvinnor "kvinnliga" sfärer och män "manliga".

Just kvinnor?

Ordet "kvinnopsykologi" antyder också att det enbart skulle vara intressant att studera just kvinnor med de redskap som teorierna erbjuder. Det är självklart intressant att studera kvinnor, och det behöver definitivt göras länge än för att kompensera den brist på högkvalitativ

forskning om kvinnor som fortfarande karakteriserar stora delar av mainstreampsykologin. Men den nya kunskap och de nya teorier och metoder som utvecklas, ska också användas, både för att studera män, och för att förstå psykologiska fenomen, som man hittills oftast har använt könsneutrala teorier för att förstå, och som man länge studerade huvudsakligen med män som studieobjekt.

Ingen homogen grupp

Ytterligare ett problem är att ett begrepp som kvinnopsykologi, om man inte specificerar det (och det glömmar man ofta), blir politiskt neutralt och döljer att kvinnor inte utgör någon homogen grupp. Att klumpa ihop personer från vitt skilda delar av samhället och världen i stort i en godtyckligt vald kategori (kön, i detta fall), och sedan uttala sig om hela gruppen utifrån detta enda som de har gemensamt, är en variant av den universalism som psykologi i gemen brukar anslutas för av bland annat kvinno- och könsforskare. Sådana universalistiska drag har karakteriserat stora delar av psykologin, inklusive delar av det som brukar kallas kvinnopsykologi. Kvinnopsykologi som den har praktiserats fram till 1990-talet har ofta begränsat sig till att studera vita medelklasskvinnor i västvärlden, men har precis som mainstreampsykologi ändå ofta uttalat sig om "alla" kvinnor. Medvetenheten om dessa brister har ökat starkt, och det pågår debatter i tidskrifter inom området, och det produceras en hel del ny gränsöverskridande forskning, men då under beteckningar som kritisk feministisk psykologi eller the psychology of gender.

KÖN PÅ HJÄRNAN

Av **MONA ELIASSON,**

forskare och docent i psykologi,
Centrum för kvinnoforskning, Uppsala universitet

Den moderna psykologiforskningen har en fascination inför den "verkliga sanningen" om kvinnors och mäns psykologi. Detta bottnar bland annat i den starka traditionen att se experiment och biologi som grunderna för vetenskaplig psykologi – i kontrast till kunskap genom andra metoder (Eliasson, 1998). Den som vill introducera studier av betydelsen av kön och av att leva som kvinna eller man, frågor som inte kan reduceras till enkla deskriptiva variabler eller könsdifferenser, stöter därför på svårigheter och motstånd.

Det hittills mest accepterade sättet att förstå kön i psykologisk forskning är som statistiskt belagda skillnader beträffande en viss specificerad förmåga eller egenskap. En statistiskt signifikant skillnad mellan två grupper är enligt vedertagen konvention ett sätt att beskriva det typiska, genomsnittet, för respektive grupp och sätta dem i relation till varandra. På grund av spridningen inom varje grupp kan man nämligen inte utan vidare generalisera från gruppresultat till en enskild individ. När det gäller könsskillnader görs detta dock ganska ofta, och genomsnittet används som norm för alla som ingår i respektive grupp. Variationen utesluts och resultaten hänförs till två åtskilda kategorier, så som vi är vana att betrakta kön. Det är dessutom ofta kvinnogrupperns resultat som anses behöva förklaras (ofta med hänvisning till biologiska faktorer), medan mansgruppen hanteras som norm. Att studera kvinnor utan att jämföra dem med män blir med det synsättet tvivelaktigt. Samtidigt finns en utbredd villighet att acceptera biologi som en förklaring till eventuella skillnader mellan grupper av kvinnor och män, även i de fall där den direkta evidensen är svag eller saknas. När man fokuserar enbart på olikheter mellan grupper och dessutom överdriver dem, bortser man från inomgruppsvariationen och skapar därmed en falsk likhet inom grupperna (Hare-Mustin och Marecek, 1988; Fausto-Sterling, 1993).

Biologi och politik

Att det finns politik bakom många könsdifferensstudier visar sig till exempel när psykologiska undersökningar finner att kvinnor är underlägsna män i något avseende. Sådana studier får uppmärksamhet både inom och utanför disciplinen. Sådana erhållna mätskillnader mellan två grupper är alltid enbart deskriptiva, men de behandlas ofta som om de vore förklaringar. Statistiskt signifikanta skillnader kan till exempel ses som en grund för att tolka existerande ojämlikheter som "naturliga."

Forskningsresultat framställs som objektiva och politiskt neutrala, detta trots att könsskillnader främst studeras inom områden som associeras med makt eller status (alltså långt ifrån politiskt neutrala frågor), eller områden där könsdifferenserna är otydliga och man känner behov av att veta om den antydda skillnaden kan beläggas vetenskapligt (Unger, 1978).

De kanske mest prestigeladdade resultaten av könsdifferensstudier rör matematisk-logisk förmåga, där pojkar i allmänhet presterar bättre även om skillnaden krympt över tid. Företrädare för den forskningen anser att skillnaden är delvis biologiskt betingad genom medfödda olikheter i hjärnans lateralisering och avråder uppmuntran av flickor att studera matematik. De menar att det på grund av inbyggda biologiska begränsningar inte går att öka deras förmåga (Benbow & Stanley, 1980). De vetenskapliga grunderna för dessa slutsatser är minst sagt ganska svaga. Generellt för dessa matematikundersökningar är till exempel att ingen hänsyn tas till de uppenbara begränsningar som följer av att undersökningarna enbart gjorts i länder som t.ex. USA, Tyskland och Kina, där matematik anses vara ett typiskt maskulint ämne. Detta har uppenbarligen inte förhindrat vare sig generaliseringar eller återopande av universella, biologiska förklaringar. När matematik betraktas som ett typiskt flickämne i franska, italienska och spanska skolor, där flickor presterar bättre, kan man ju undra om dessa forskare menar att biologin hos dessa flickor skiljer sig från de amerikanska eller tyska! Även i Sverige förekommer det, om man får tro rapporter i dagspressen, att studie- och yrkesvalsrekommendationer till enskilda flickor och pojkar görs med hänvisning till sådana genomsnittliga könsskillnader.

Polariserar könskategorierna

Ett exempel på sådana resonemang finner vi hos psykoterapeuten Rigmor Robert och läkaren Kerstin Uvnäs-Moberg (1994), som väljer att tolka

kvinnors och mäns psykologi helt i biologiska termer och hävdar att flickor tappat intresset för spatiala uppgifter och matematik i samband med pubertetens hormonpåslag då deras könshormoner styr dem i en helt annan "naturlig" riktning. "Tonårstjejer hindras 'inifrån' från att visa hur duktiga de är", enligt dessa författare. I sina tolkningar polariserar de könskategorierna så att de egenskaper den ena gruppen har definitionsmässigt inte kan finnas hos den andra. Konsekvensen blir att empiriskt erhållna skillnader mellan kvinnor och män framställs som beroende på deras "natur" och därmed hålls fram som en oföränderlig norm. Den som skiljer sig från normen måste då vara en avvikare. Rekommendationer att uppmuntra flickor att välja mer naturvetenskap i skolan anses gå emot naturen. Biologiska resonemang kring könsskillnader är ofta dåligt underbyggda, men gör anspråk på att kunna uttala sig om universella mänskliga förhållanden. Villigheten att acceptera detta kan ses som ett uttryck för hur blinda även forskare kan vara.

Biologin som styrande kraft

Om könsdifferenser kan ses som biologiskt baserade tolkar psykologiforskare dem ofta som sannare och svårare att ignorera än om de är baserade i psykiska eller sociala faktorer. Biologi uppfattas då som en entydigt styrande kraft, som påverkar direkt via nervsystemet och är starkare än sociala processers påverkan. Interaktionen mellan biologiska och psykiska och/eller sociala faktorer exkluderas oftast i sådana tolkningar. Beredskapen att tro på biologi som en överordnad kraft som styr beteende visade sig också vid mottagandet av evolutionspsykologerna Thornhill och Palmer's uppeendeväckande och vetenskapligt suspekta tes att män våldtar som en reproduktionsstrategi (2000). Könspolitiska dimensioner syns även i asymmetrin i yrkesrekommendationer: det finns de som anser att flickor och kvinnor inte bör "gå emot sin natur" och bli till exempel civilingenjörer eller ►

företagsledare. Samma personer menar dock inte att det välkända sambandet mellan könshormonet testosteron och aggressivt beteende hos män ska tas till intäkt för att avråda eller utesluta män från att "gå emot sin natur" och söka sig till verksamhetsområden som kräver självkontroll och känslighet för motparten, till exempel en diplomatisk karriär. Våld och aggression hos män ses gärna som okontrollerbara naturkrafter, som frångår män ansvar för socialt ogillade handlingar såsom kvinnomisshandel. En psykoterapeut, som mött kvinnomisshandel i sin verksamhet, förklarade fenomenet i en intervju med en av mina studenter:

"Män har ju en tradition, mer av ...eh, testosteron och så att säga adrenalin-net går lättare ut över då att man kanske slår, man är starkare och använder sig av fysisk makt". (Leijer, 1999).

Min tolkning är att terapeuten här använder sig av en förklaring som verkar rimlig, enligt hennes förståelseramar och inlärd kunskaper om biologi som grund för könsskillnader. Hon anknyter till en redan existerande diskurs där denna tolkning är vanlig och delas av andra.

Blindheten vad gäller att beakta resultat som skapar en mer kompleks situation är tydlig. Resultat från kontrollerade, psykofysiologiska studier som viser eksempelvis at stark social stress kan få män att både tappa intresset for sex och ge sänkt testosteronvärden (Kreutz, Rose, et al, 1978), hänvisar man sällan till i sådana diskussioner om biologi, hormoner och könsskillnader. Psykofysiologiska studier som handlar om interaksjoner mellom biologiska og psykologiske faktorer åberopas praktisk taget aldrig i diskussionen av kønsdifferenser på biologisk grund.

Biologisk styrning – en drøm

Varje försök att hitta kønsdifferenser får stor oppmerksomhet, inte bara i media utan också inom akademien. Att kunne finne definitive belegg for biologisk styrning av kønsrelaterede betenden er en drøm som verkar svår att overge. Små barn anses vara mer opåvirkede av sociala og psykologiske faktorer än vuxna

och blir därför ofta studerade for att hitta "naturliga" kønsdifferenser. En svensk doktorsavhandling om småbarns leksaksval fikk mycket mediaoppmerksomhet, og presenterades också av författaren som ett avgörande test av dispyten mellom natur eller kultur som viktigast for betende och/eller mentala prosesser: "The underlying theme in this thesis concerns the question of what causes behavioral sex differences" (Servin, 1999). Resultaten viser sig ge mycket begrenset og svagt statistisk stöd for en biologisk tolkning. Däremot viser de klart att barn snabbt lær sig det som är socialt föreskrivet og förväntat av dem, och att ju äldre de är desto mer överensstämmer kønskategori og kønsstereotyp leksaksval. En invändning som kan riktas mot de flesta undersøkingar av detta slag är att alternativa förklaringar utöver kultur kontra natur aldrig beaktas. Läsningen till naturen eller kulturen eliminerar a priori andra resonemang og tolkningsmuligheter. Man undviker systematisk at diskutere mulige interaksjoner eller medierende faktorer, som både kan ha en viss biologisk grund og en viss korrelasjon med køn. Eksempelvis korrelerer muskelmasse og androgena hormoner, og muskelmasse har også betydelse for fysisk aktivitetsnivå og vilka typer av lekar barn väljer. Med større muskelmasse väljs oftare rörliga grovmotoriska lekar, som vi anser vara typiska pojklekar. Den biologiske koplingen eksisterer men tolkningen i kønstermer är inte så direkt og enkel.

Biologi utan betydelse?

Så länge de flesta psykologer är kvar i den traditionella empiristiske synen på vetenskap og inte är beredde at integrere resultatene av feministisk forskning i psykologi, kan vi inte förvänta oss någon väsentlig förändring av disiplinens kunskaper om betydelsen av køn. Man bortser fortfarande från at køn är en fundamental sorteringsprinsipp i alle samhøllen som dermed har psykologiske betydelser. Praktiserende psykologer kommer ut på feltet med dålig underbyggede kunskaper om majoriteten av sine klienter, kvinner, og de livsvilkor

som kan spille stor rolle for deres mentale hølse og vølbefinnande. Dessutom är även deres kunskaper om män som män bristfälliga.

Genom at inte ta till sig mer av kritiken mot den etablerte ordningen lærer man tolkningen av køn, og psykologer støller sig utanfor den dynamiske utveckling som pågår inom kønsteoretiske studier i Norden. På flere områdene har psykologer utan kønsteoretisk skolning høllit tillbaka mulighetene till en bøttre forståelse og praktik. Att till eksempel se kvinnomisshandel som en individuell psykisk avvikelse hos en del män, bromsar forbedringer i bemøtandet av både den utsatte kvinnen og eventuelle barn, og driver inte heller fram en ny forståelse av betendet hos mannen, som ofta ursåktas.

Ska feministiske psykologer strunta i biologi? Sjølvklart kan biologi ingå i feministiske undersøkingar av køn. Minimikravet är då at man måste observere de regler som annars gøller for psykologisk forskning, respektere andre metoder än experimentelle og gøre refleksivitet till en prinsipp av samme vikt som eksempelvis reliabilitet. Med en djupare forståelse av vad det innebær at vøxe opp som pojke eller flicka eller leva som vuxen kvinne eller man, gjennom mer sofistiskerte psykologiske - og biologiske - analyser, kan vår disiplin innta en plass ved sidan av andre, som den for tilføillet är aktersegled av.

REFERENSER

- Benbow, C. & J. Stanley (1980) Sex Differences in Mathematical Ability: Fact or Artefact? Science, 210, 1262-1264.
 Eliasson, M. (1998) Science, Men and Experiments: Psychology in Sweden. Feminism & Psychology 8, 552-557.
 Fausto-Sterling, A. (1993) The five sexes: Why male and female are not enough. The Sciences, (March-April 1993), 20-24.
 Hare-Mustin, R. & J. Marecek (1988) The Meaning of Difference: Gender Theory, Postmodernism and Psychology. American Psychologist, 43, 455-464.
 Kreutz, L. R. Rose & J. Jennings (1978) Suppression of plasma testosterone levels and psychological stress. Archives of General Psychiatry, 26, 479-482.
 Servin, A. (1999) Sex differences in children's play behavior : a biological construction of gender? Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
 Robèrt, R. & K. Uvnäs-Moberg (1994) Hon & Han. Fødda olika. Stockholm: Brombergs.
 Thornhill, R. & C. T. Palmer (2000) A Natural History of Rape: Biological Bases of Sexual Coercion. Cambridge, Ma: MIT Press.
 Unger, R. (1978) The politics of gender: A review of relevant literature. I: J. Sherman & F. Denmark, red. Psychology of Women. Future Directions of Research. New York: Psychological Dimensions. P. 463-517.

Moderskapet under lupen

Foto: Stig Støsig/BAM/Semfoto

Av AGNES ANDENÆS

forsker, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring - NOVA

Familien Berg, som består av mor og to barn, har hatt kontakt med barnevernet i flere år. Tiltakene i familien har vært mange; barnehage, besøkshjem, støttekontakt, tilsynsfører, hjemmekonsulent. Sosialarbeideren som har jobbet med saken, oppfatter det slik at moren har vært deprimert i lengre tid, og at hun da blir mer opptatt av seg selv enn av barna sine. Men moren selv oppfatter seg ikke som en deprimert person. Min undersøkelse av kontakten mellom barnevern og alenemødre viser at barnevernet tillegger mødrenes personlige problemer stor vekt, mens andre områder i mødrenes historier blir lite utforsket.

Slik saksbehandleren i dette tilfellet ser det, har manglene i omsorgen vært så omfattende at ungene har utviklet til dels store problemer. Hun ønsker at moren kunne få profesjonell hjelp, så hun kunne få jobbet med problemene fra sin egen barndom - da ville omsorgen bli bedre. Inntil videre får hjelpetiltakene kompensere for noen av de mest uheldige sidene ved familiesituasjonen. Moren, som selv ikke oppfatter seg som en deprimert person, synes det er utrolig strevsomt å skulle takle både forsørgelsesansvar og omsorgsansvar etter at hun ble skilt. Det er en stadig kamp for å få hverdagen til å henge sammen, og da virker det litt meningsløst å jobbe med sin egen barndom. Hun kan godt se at det hun har å tilby ungene til tider ikke er godt nok. Like fullt er det ungene som kommer først, og hun har mye å

fortelle om de stadige avveiningene mellom egen skolegang og jobb på den ene siden, og ungenes behov på den andre siden.

Dette eksempelet rommer forskjellige trekk fra mødre og saksbehandlere som jeg ble kjent med gjennom en undersøkelse om kontakten mellom barnevernet og en gruppe alenemødre. Barnevernets oppgave er blant annet å vurdere omsorgssituasjonen som voksne skaper, og de utviklingsmuligheter dette gir barna. I dette arbeidet tar de i bruk utviklingspsykologisk orienterte forståelsesmodeller. Det ser ut til at barnevernet tillegger mødrenes personlige problemer stor vekt når de skal forstå omsorgsutforming i familien og problemutvikling hos barna. Vanlige ord og vendinger for å beskrive hva det er ved omsorgen som bekymrer er: manglende eller vinglete grensesetting, samspillsproblemer, mangelfull stimulering, manglende struktur, for lite stabilitet. Tanken er at problemer og mangler hos mor, gjerne med rot i hennes egen barn-dom, hemmer hennes omsorgsevne, og gjør at barnas behov ikke blir møtt på en tilfredsstillende måte.

Hva blir oversett?

Poenget her er ikke om barnevernets arbeidsmodeller er sanne eller ikke, men heller hva de får oss til å se etter og legge merke til, og hva som ikke blir utforsket. Det er særlig to områder i mødrenes historier som i liten grad blir utforsket av saksbehandlerne:

1) *Hvordan man skal greie å kombinere omsorg og forsørgelse når man er bare en person.*

For barnevernet er den primære målsetting å få mødrene til å fylle sine omsorgsoppgaver på en bedre måte, og få den enkelte mor til å forstå at dette må ha forrang framfor alt annet. Da risikerer man å se på jobb og utdanning som en konkurrent til omsorg, og ikke som et ledd i en bevegelse mot et mer ansvarlig liv. Et liv der forsørgelse av familien inngår, og som samtidig er mer på linje med hvordan mange mødre organiserer tilværelsen sin i vår tid.

Foto: David Troed / BAM / Samfoto

2) *Problemer med fars medforeldreskap.*

Her er det en tendens til at barnevernet betrakter forholdet til fedrene som et privat anliggende. Hvis du er alenemor (og det gjelder flertallet av barnevernets familier) og har en far til barnet som viser såpass interesse at han av og til er sammen med barnet, får du være glad til, ikke blande deg inn i måten han er far på. Den som likevel tar sjansen, risikerer å bli oppfattet som kravstor.

Noen trekk ved de utviklingspsykologiske modellene som er i bruk, og som vi også kan finne igjen i andre deler av hjelpeapparatet, er altså at:

- barn blir forstått som ahistoriske behovsvesen, og kontinuitet, tilgjengelighet, nærhet og skjerming er det som må til for å innfri behovene -

- det blir stilt enorme krav til moderskapet, og mødre blir vurdert som omsorgstiltak

- det blir stilt bittesmå krav til faderskapet, og det er stor tilslutning til ideen om at fedrene må få gjøre det på sin egen måte – det skal verken mødre eller andre legge seg opp i maktforhold mellom foreldrene blir holdt utenfor, og man utforsker ikke hvordan han og hun preger hverandres foreldreskap.

Empirisk basert utviklingspsykologisk forskning om omsorg har vært dominert av korrelasjonsanalyser, og psykologer har vært særlig interessert i å finne fram til faktorer på omsorgssiden

som kan ha en skadelig effekt på utvikling. Gjennom måten å forske på, skapes også modeller for hvordan det utforsket skal forstås. Det er blitt hevdet at jakten på skadelige faktorer har gått på bekostning av forståelse for de betingelser for utvikling som etter kulturelle standarder er alminnelig bra (Haavind, 1987). På denne måten er det flere tendenser som virker sammen til å usynliggjøre den omfattende, kulturelle innsatsen som ligger i oppfostring av barn. Vi kan legge til at mødrenes innsats blir usynliggjort, samtidig som det er deres skyld når noe går galt med barna.

Kontantstøtten

Utviklingspsykologi er i bruk også i barne- og familiepolitiske debatter. Forslaget om kontantstøtte i Norge (omtrent tilsvarende det svenske og det finske vårdnadsbidrag) var basert på en bestemt beskrivelse av moderne familie- og småbarnsliv, der mangel på tid og nærhet mellom barn og foreldre ble fokus for all bekymring. Kontantstøtten skulle gi mer tid for barn og foreldre. I denne debatten var forskningen og faget tilstede, selv om ikke forskerne var der. For oppfatningene ble presentert som om de hvilte på et solid, faglig grunnlag, særlig fra utviklingspsykologien. Argumentet om at dette var "godt for barn" ble et slags mantra fra barnespesialistene, som var egnet til å stoppe

enhver innvending av for eksempel mer likestillingspolitisk art. Uten at det blir sagt åpent, blir det en variant av å se det moderne kvinnelivet som den store trussel mot barns velferd (Andenæs, 1998).

Et alternativt faglig utgangspunkt er å interessere seg for hvordan den kulturelle organisering av omgivelsene skaper mulighetene for barns utvikling. Og da tenker en seg ikke utvikling som en forhåndsprogrammert prosess som bare påvirkes av omgivelsene, men som en sosialt konstituert prosess, der omgivelsene gradvis leder de små menneskene mot å bli større, med ferdigheter og forståelse som skal til for å fungere i det samfunnet de lever i. Da blir det tydeligere at utvikling er resultat av en innsats, fremdeles særlig mødres arbeid, og at dette er en virksomhet som de for tida prøver å kombinere med lønnet arbeid og dele med andre, ikke minst barnets far. Hva som er godt for barn, er dermed ikke noe man kan bestemme en gang for alle, men noe som må utforskes og vurderes i forhold til hvilke muligheter barnet tilbys til utvikling, av slikt som økt gjensidighet og økt innflytelse.

Beskrive et nyfødt barn - øynene som ser

I en kjent undersøkelse ble foreldre bedt om å beskrive det nyfødte barnet sitt. Jentebabyene ble beskrevet som mindre av vekst, mykere, skjørere og mindre oppvakte enn guttebabyene, som ble sett som større, sterkere, mer hardføre og mer oppvakte. Når babyene ble målt og veid, og sjekket på muskeltonus, reflekser, hjerte- og lungeaktivitet og annet, fant man imidlertid ingen slike systematiske forskjeller mellom disse jentene og guttene. Det er som om jenteforeldrene i sin opplevelse av jenta har kvinnestereotypien som ramme, og liksom trekker det de ser hos barnet sitt i denne retningen. Tilsvarende blir mannsstereotypien en fortolkningsramme for gutteforeldre. Foreldrene ser ikke babyen sin bare som et nyfødt barn, men som en jentebaby eller guttebaby. Det handler altså om øynene som ser, og artikkelen som presenterer undersøkelsen het da også: "The eyes of the

beholder" (Rubin m.fl. 1976).

Kjønn fungerer som en fortolkningsramme, både når vi skal forstå oss selv og andre. Derfor kan vi med en viss rett si at det ikke finnes foreldre, bare mødre og fedre, og at det ikke finnes barn, bare gutter og jenter. Todeling mellom det kvinnelige og mannlige, og rangering av det mannlige over det kvinnelige er det som preger fortolkningene. Men utover dette er betydningen av kjønn både omfattende og uoversiktlig, og ikke mindre viktig; i forandring.

I samspill med andre

Psykologien har lenge vært opptatt av å forstå hvordan jenter blir kvinner og gutter blir menn, men å se på kjønn som fortolkningsramme har vært langt fra selvsagt. Litt grovt kan vi skille mellom *essensialistiske* tilnærminger og mer *konstruksjonistiske* tilnærminger. Innen den første tenker en seg at kjønn ferdigstilles som en egenskap inne i individet i tidlig barndom. Innen den andre blir utvikling sett på som en mer åpen og mangfoldig prosess, og med livsløpet som en kjønnset løype i et kjønnets landskap. Det er i samspill med andre at vi utvikler de rammene vi tenker innenfor og forstår oss selv og verden i. Dette er ikke forestillinger som den enkelte finner på, men er selvfølgelig måter å tenke på - også om kjønn - som vi får del i gjennom dagligdagse erfaringer og samtaler, og som blir byggesteiner i den enkeltes identitetskonstruksjon.

Stopper ved forskjeller

Innenfor den empiriske mainstream-forskningen er det imidlertid en overvekt av analyser som stopper ved forskjeller mellom jenter og gutter. Igjen er det slik at enhver metodologisk tilnærming gjør noe med fenomenet under utforskning. Ved en forskjellsanalyse er det forskeren som står for en todeling etter kjønn, og som lager en konstruksjon der personer er stillet overfor det samme. Da kan en komme til å usynliggjøre at de to kjønn møter forskjellige vilkår. Når en jente vurderer seg selv, gjør hun det som den jenta hun ser seg

selv som og blir oppfattet som. Det er altså ikke så enkelt som at jente og gutt svarer på samme spørsmål, selv om spørsmålet har samme ordlyd. Når en jente og gutt skal vurdere sin egen kompetanse, eller deres sosiale kompetanse blir vurdert av foreldre, lærere eller andre, så blir de automatisk vurdert som den jenta og den gutten de er, i forhold til hvordan man tenker at andre gutter og jenter er. Dette er ikke feil som man kan fjerne ved hjelp av statistiske eller andre grep – det inngår i selve fenomenet som skal utforskes. Det som må rokes ved, er ideen om at jenter og gutter (og kvinner og menn) er stilt overfor like betingelser. En kan særlig komme til å undervurdere betydningen av makt, som det er blitt påpekt (Hare-Mustin & Marecek, 1988).

Hva som skal til for å være "en av guttene" og "en av jentene", og hva forskjellige væremåter fører med seg på kortere og lengre sikt, handler om de varierte og bevegelige betydninger av kjønn, og må utforskes påny og påny (Gulbrandsen, 1998). Det er derfor forestillingene om at vi allerede vet hvordan gutter og jenter er, og hvordan de er blitt sånn, må erstattes med nysgjerrighet. Utviklingspsykologien har et usedvanlig stort praksisfelt, og kvinne- og kjønnsforskere har en jobb å gjøre. Vi kan bidra til å videreutvikle utviklingspsykologiske modeller som er egnet til å synliggjøre kjønnsbaserte maktforhold heller enn å usynliggjøre dem. Det trengs modeller som ikke innsnevrer utviklingsmulighetene for jenter og gutter, kvinner og menn, men som kan bidra til å utvide dem.

REFERANSER:

- Andenæs, Agnes (1998). Faglige premisser i politiske diskusjoner: Fra kontantstøttedebatten 1997-1998. Kvinneforskning, nr. 2, 12-26.
Gulbrandsen, Liv Mette (1998). I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenter og gutters utvikling. Oslo: Universitetsforlaget.
Hare-Mustin, R.T. & J. Maracek (1988). The meaning of difference: Gender theory, postmodernism, and psychology. American Psychologist, 43 (6), 455-464.
Haavind, Hanne (1987). Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter. Oslo: Universitetsforlaget.
Rubin, J.F. m.fl. (1976). The eye of the beholder: Parents view on sex of newborns. I A. Kaplan & J.P. Bean (red.), Beyond sex-role-stereotypes. Readings towards a psychology of androgyny. Boston: Little Brown.

HANNE HAAVIND

Jakter på den kjønnede koden

Av TRINE LYNGGARD

Det var hun som tok liv av myten om den gode mor en gang på begynnelsen av 70-tallet - til mange kvinners store lettelse. Mens hun var gravid skrev hun boken "Myten om den gode mor" sammen med andre feministiske småbarnsmødre. Dette var den første kritikken av kvinnesynet i psykologien, slik det også kom til uttrykk i rådgivningsbøker for vordende mødre.

Hanne Haavind, professor i psykologi ved Universitet i Oslo er en velkjent i Norden og internasjonalt som en viktig bidragsyter til den psykologiske kvinne- og kjønnsforskningen. Nettopp omsorg for barn og samspill mellom kvinner og menn i det familiære hverdagsliv skulle komme til å stå i fokus for Hanne Haavinds psykologiske forskning og i hennes virke som terapeut.

– Jeg leste selv bøker som "Det første leveårets psykologi" da jeg var gravid – samtidig som jeg hadde et program for å dele omsorgen for det kommende spedbarnet med faren! Jeg husker at

jeg tenkte at dette er faglig og vitenskapelig tøys, men likevel blir jeg så berørt og plaget av dette. Hvordan må det være for dem som ikke har den kritiske faglige distansen jeg som psykolog hadde? Derfor ble jeg med og skrev en fagkritisk påpeking av at omsorg var for viktig til at kvinner skulle påta seg dette som en oppgave for dem alene og dermed frita alle andre for å erfare hva avhengighet av andre og ansvar for andre betyr.

– Min kritikk av myten om den gode mor ble ferdig omtrent på den tiden da sønnen min ble født i 1972. Det husker jeg godt, fordi jeg leste

inn det første utkastet til manus på diktafon med den nyfødte ved siden. Da hun som renskrev manuset spilte av første avsnitt, kunne hun høre spedbarnet som skrek i bakgrunnen! ler Hanne Haavind som skynder seg å legge til at feministiske psykologer den gang – som i dag – slett ikke ville nedvurdere betydningen av god omsorg for barn. Tvert i mot, den norske kvinneforskningen er kjennetegnet ved en inngående dokumentasjon av omsorgens organisering og utforming.

– Barn vokser i sosialt samspill, og de kan nyttiggjøre seg av flere personer helt fra begynnelsen av livet. Det vi gikk imot var misforståelsen om at barneomsorg var en eksklusiv kvinneoppgave, og at den gode omsorg krevde egenskaper og kapasiteter som var enestående for den kvinnelige natur. Menn kan også sørge for barn fra de er små, men de må involvere seg og delta for å lære det.

Mannen – implisitt norm

– *Hvordan vil du beskrive kvinnesynet i psykologien den gang, eksisterte kvinner utover det å være mødre?*

– Det var særlig to måter du traff på kvinner i psykologien: som noen som skulle være noe for andre, i egenskap av hustruer eller mødre, og som en gruppe som kom til kort og var litt dårligere eller svakere en det som var normen. Mannen var den implisitte normen, og målt opp mot den ble kvinnene litt feilaktige, syke eller forvirret. Kvinner ble sett på som syke når de ikke var som menn, og syke når de ikke var som "ordentlige" kvinner. I psykologipensum kunne vi lese at de kvinnene som ikke levde opp til implisitte normer for hvordan menn skulle være, var dårligere. Men de som avvek fra det kvinnelige og lignet på menn, var det også noe i veien med, sier Hanne Haavind og gir oss ett eksempel:

– En svensk psykolog gjorde en undersøkelse av kvinner og menstruasjon. Hans antagelse var at feminine kvinner var lite plaget av menstruasjonssmerter, mens maskuline kvinner hadde mye menstruasjonssmerter. Men undersøkelsen hans viste at det var omvendt: de med såkalte maskuline trekk var minst plaget. Da gjorde han om på hypotesen og sa at de maskuline var kroppsbeneaktere, derfor kjente de ikke smertene de egentlig hadde!

Doble standarder

– *Og nå, hvor er kvinnene nå – i dagens psykologi?*

– På sett og vis er de forsvunnet fra den "generelle" psykologien. Faget har beveget seg vekk fra et fordomsfullt kvinnesyn til en nøytralisering av det som har med kjønn å gjøre. Moren er blitt til "en av foreldrene", mann og hustru er blitt til

"partnere". Dermed formidler psykologien en annen form for fortegning av kvinner; redselen for å si noe galt om kvinner, har ført til at man ikke snakker om dem. Faget kommer til å neglisjere kvinners erfaringer og personlige utvikling. Man får ikke et blikk for hvor viktig kjønn er for å skape forskjeller mellom kvinner. At kvinneliv er ulike betyr jo ikke at de har liv som menn. I kjønnsnøytraliserings tjeneste er omsorg blitt et tomt "noe" som derfor lett kan deles likt mellom kvinner og menn. I kulissene spøker likevel de doble standarder; hun blir vurdert som en som ikke fullt ut innfrir barnets behov, mens han blir vurdert som en gave til barnet i kraft av sin blotte eksistens.

Hele personer

I sin forskning fulgte Hanne Haavind opp temaet mødres omsorg for barn fra den første boken, men med et annet perspektiv. Boka "Liten og stor" – som også ble hennes doktoravhandling – handler om hvordan moderne mødre organiserer hverdagslivet for seg og sine barn på en måte som støtter barna i utvikling. Boka belyser hvordan barna deltar i sin egen oppvekst når de har mødre som ikke er sammen med dem hele døgnet, men som likevel har en kontinuerlig omtanke for hva barnet utsettes for og hvordan den ungen klarer seg i sine bevegelser fra en situasjon til en annen.

– Jeg intervjuet først mødre om deres hverdagsliv i smått og stort. På denne måten forsøkte jeg å få et grep om hvordan omsorg ble utformet av personer som var hele personer, ikke bare noens mor. Å se moren som et helt menneske var noe nytt i psykologisk forskning. Jeg så på hvordan kvinnene selv både kombinerte og atskilte hensynet til barnet og hensynet til andre ting som var viktig for dem i hverdagen.

Kvinnelivenes mangfoldighet

Fra midten av 80-tallet var Hanne Haavind forskningsleder ved det sekretariatet for kvinneforskning som Norges forskningsråd hadde opprettet. Her satt hun i gang et nettverk av samarbeidende forskere som ville utvikle sitt feministiske blikk.

Foto: Trine Lynggard

intervjuet

– Vi kalte nettverket "Kvinner utviklingsmuligheter" for å fremheve det tosidige i de endringer kvinnene var stilt overfor og selv drev fremover i sine liv; kvinnene endrer seg gjennom sine personlige erfaringer, og betingelsene for å leve et liv som kvinne er under endring. Jeg lærte selv mye av å være veileder for en rekke prosjekter innen klinisk psykologi og psykiatri og allmennmedisin, fordi det gav innblikk i kvinnelivenes mangfoldighet slik de ble formet av kvinnene i møte med de sosiale forhold som de var stilt overfor. Fra dette forskernettverket kom det etter hvert mange artikler, bøker og avhandlinger. De belyste både temaer knyttet til de lidelser og begrensninger som er knyttet til kvinnelivene og til de muligheter som følger med kvinners utvidede sosiale deltakelse.

Kvinnelighet og mannlighet i par

Et biprodukt av undersøkelsene av samspillet mellom kvinner var at Hanne Haavind ble opptatt av kvinne-mann relasjonene i heterofile parforhold. Artiklene "Makt og kjærlighet i ekteskapet" og "Endringer i forholdet mellom kvinner og menn" fikk betydning også i nordisk sammenheng. Det er i dag vanskelig å drive familieforskning uten å vise til den relative underordningen som de to i et par sammen forvalter. Her ble mannlighet og kvinnelighet for første gang sett som relasjonelle fenomen; det er ikke noe som er kvinnelig i og for seg, men det blir bestemt som det i relasjon til noe annet som dermed blir mannlig. Det er våre forestillinger om kvinner som attraktive, eller som ikke-attraktive, som utpeker positive og negative egenskaper ved kvinner.

I mer enn 20 år har Hanne Haavind studert samspill i parforhold.

– Min ambisjon har vært å søke systematisk og variert etter hvordan kvinner og menn i par kan forstå hverandre og seg selv, og jeg har særlig vært ute etter kvinnens plassering av seg selv i forhold til sin partner av motsatt kjønn. Innbakt i dette søket etter hvordan uttrykk for kvinnelighet og mannlighet står i forhold til hverandre i et varig forhold, var også forsøk på å se hvor makten ble av, hvor-

dan mannsdominansen og den kvinnelige underordningen ter seg i personlige forhold der kjærlighet og varighet er det felles målet.

I denne forskningen samspiller Hanne Haavind med andre feministiske sosialpsykologer og sosiologer i Norden. Hun samlet en gruppe på syv forskere som har levert viktige bidrag til forståelsen av kjønn i personlige og sosiokulturelle sammenhenger, og sammen ga de ut boken Kjønn og fortolkende metode i fjor. Det er en bok om metodiske muligheter i kvalitativ forskning med fokus på kjønn.

"Kjønne betydninger"

– *I boken benytter du dette merkelige begrepet "kjønne betydninger", kan du forklare hva du legger i det?*

– Begrepet kjønne betydninger virker fremmed og konstruert, men det er da heller ikke ment som et dagligdags uttrykk. Det er et analytisk begrep som fremhever at en studerer hvordan mennesker blir og er kvinner og menn både for seg selv og andre, og på hvilke måter og for hvilke formål dette gjøres relevant i deres liv. Vi vil med denne boka gjøre oppmerksom på at fenomener som knyttes til kjønn kan forankres i samspillet mellom personer, og ikke bare følger av kjennetegn ved disse personene. Snarere er det samspillet som skaper og bekrefter de personlige egenskapene, og de er alltid et svar på de implisitte spørsmål: "hva slags kvinne er du? – hva slags mann er du?"

Forskjellsanalyser – ikke nøytrale

– *Den vanligste analytiske metoden som brukes av psykologer for å forstå kjønn gir en fremstilling av forskjellene mellom kvinner og menn. I boken stiller du deg kritisk til at denne metoden er blitt så enerådende i forskning?*

– Forskjellsanalysen forutsetter at kjønn er forskjellige egenskaper som kvinner og menn har, og bygger opp forestillinger om hvordan kvinner og menn "er" ved sammenlikning av to grupper. Resultatene av forskjellsanalyser blir fremstilt som det objektive korrektivet til subjektive oppfatninger,

basert på en ide om at forskjellsanalyse er en nøytral metode. Det er riktig at systematiske studier av kjønnsforskjeller har bidratt til å korrigere fordomsfulle oppfatninger om kvinners mangler og menns overlegenhet. Men enhver form for sammenlikning av kvinner og menn blir ikke dermed nøytral, men formet av en spesiell form for forforståelse. Det metodiske grepet innebærer at kvinner og menn skal beskrives etter samme mal, og at de to utvalgene skal gjøres sammenliknbare. Gjennom de operasjoner som blir gjort for å lage malen og velge ut gruppene, blir det bygget inn en form for bestemmelse av hvordan resultatene kan bli. Spør forskeren om kvinner har like gode lederegenskaper som menn, er det lett å overse hvordan "lederegenskaper" er definert og at det er helt forskjellige utvalg av kvinner og av menn som kan inngå i gruppene av "ledere".

Samme tilfredshet?

– Forforståelsen ved forskjellsanalyser er en søken etter en todelt essens som "ligger bak" de empiriske tendensene. Denne selvfølgelige todelingen fører til at resultatene knyttes til kvinner og menn som kjennetegn ved dem som personer. Kjønn blir det kvinner er til forskjell fra det menn er. Resultatene generaliseres på en todelt måte, selv om forskjellene innenfor hver kjønnsgruppe vanligvis er mye større enn gjennomsnittsforskjellen mellom kvinnegruppen og manngruppen, påpeker Hanne Haavind. Spørsmålet om kvinner og menn har samme tilfredshet med sine ekteskap er et godt eksempel på det problematiske ved å lage kvinner og menn sammenliknbare, mener hun.

– Det abstraherte og kjønnsnøytrale "noe" som skal undersøkes er altså "tilfredshet i ekteskapet". Men hvis gruppen av kvinner og gruppen av menn gjennomgående uttrykker samme grad av tilfredshet med ekteskapene sine, er det da det samme de er tilfredse med? Egentlig mister metoden helt hva det kan bety at kvinner faktisk er gift med menn, mens menn er gift med kvinner. Det er ikke et abstrakt "noe" ved ekteskapet kvinner og menn er stilt overfor, det er hverandre!

Mannsdominans

– Det som har opptatt meg i alle disse årene er nettopp ekteskapet som et kjønnnet arrangement, betydningen av å være henholdsvis kvinne og mann for hverandre. Jeg tenkte at både enighet og konflikt i parforhold har nøye sammenheng med hvordan kjønn regulerer makt og fordeler anerkjennelse, fortsetter Hanne Haavind. Den analytiske tilnærmingen legger vekt på at kjønn ikke bare er noe ved ham og henne, men en tolkningsramme for deres handlinger. Når *hun* gjorde det samme som *han*, ble betydningen ikke uten videre den samme. Mitt psykologiske ærend ble etter hvert utvidet fra å registrere hvordan kvinners og menns posisjoner og væremåter i parforhold var, til det å forstå kjønne samspillsdynamikker. Jeg lærte noe om hvordan kvinner håndterte sin underordning i en sammenheng hvor kjærlighet var deres begrunnelse og hvor enighet og varighet var et felles mål.

– *Du anbefaler å se etter mannsdominans og kvinnelig underordning – kan ikke resultatet da lett bli selvbekreftende og statisk?*

– Mine anbefalinger er å se etter maktens transformasjoner i dagliglivspraksiser, i forhandlinger mellom kvinner og menn som lever sammen i par. Det er klart at tradisjonelle maktbegrep, der makt blir en mengde ressurser i hånden på hver person, eller makt knyttet til rangerte posisjoner i et hierarki, ikke duger her. Kvinnelig underordning i dag fremstår ikke som underdanighet, og mannlig dominans presenteres ikke som noen maktdemonstrasjon. Den kjønne makten blir transformert, det ser vi ofte når vi analyserer hvordan de to går frem for å oppnå enigheter, partenens henvisninger til forskjellene mellom dem og hvordan det oppstår konflikter. I samspillsanalyser fastslås ikke mannsdominans eller tydelig kvinnelig underordning, men det undersøkes hvordan makt mellom kjønn forhandles, i hvilken form og hva utfallet blir.

"Relativt underordnet"

– Ofte blir for eksempel det praktiske argumentet om hvem som har den mest lønnsomme jobben og derfor ikke skal

være hjemme med barn, presentert som om det var uavhengig av kjønn. Mange av intervjuobjektene unngår konsekvent å vise til kjønn i det hele tatt, det oppleves som uforenlig med de personlige begrunnelsene, de personlige valgene. Samspillsmønstrene er likevel kjønne. Kjønn som kulturell kode for å forstå egne og andres handlemåter har omfattende og inngående betydninger, og kjønn "viser seg" på ulike og til dels motsigelsesfylte måter.

– Likevel, etter mer enn tjue års forskning på kjønn og samspill – og til tross for til dels store endringer i kjønnsrelasjonene – vil jeg nok påstå at en av konklusjonene fra Makt og kjærlighet i ekteskapet fra tidlig på 80-tallet fortsatt har en viss gyldighet:

– "Kvinner kan gjøre alt, bare de gjør det relativt underordnet i forhold til de menn de har med å gjøre".

NYA BIBLIOGRAFIER PÅ NIKKS WEBB

NIKK webbpublicerar bibliografier från avslutade och pågående forskningsprojekt.

Se <http://www.nikk.uio.no/> under respektive projekt.

Pyskologins kön

Idén till denna bibliografi föddes ur temanumret du håller i handen. En översikt av feministisk kritik av psykologi, både nordisk och utanför Norden, en översikt av doktorsavhandlingar med mera är under arbete. Se under projektet Psykologins kön på NIKKs webbplats.

HIV/AIDS, kön, ungdom

Living for Tomorrow projektet, som är i slutrapporteringsfasen, har också resulterat i en omfattande referenslista för projektet. Den har organiserats i 14 underbibliografier bl.a. om HIV/AIDS och kön, om media och om Postsovjet och kön.

Ny svensk databas över doktorsavhandlingar

GENA (GENusAvhandlingar) är en webbdatabas som innehåller referenser till svenska doktorsavhandlingar inom kvinno-, mans- och genusforskning.

Databasen produceras av Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitetsbibliotek i samarbete med Nationella sekretariatet för genusforskning. GENA innehåller cirka 500 avhandlingar från 1960 och framåt. Databasen uppdateras löpande. Databasens språk är svenska.

I GENA kan du söka enligt namn, titel och högskola/universitet för avhandlingen, men också på disciplin, ämnesord, år eller tidsperioder. Ett användbart redskap för många syften. För år 2000 ingår t.ex. 67 avhandlingar, varav två i psykologi. Hela 1980-talet resulterade i 100 doktorsavhandlingar inom fältet kvinno-, mans och genus forskning i Sverige enligt GENA.

I GENA skall också länk till abstract ingå liksom länkar till eventuella digitala versioner – redan nu finns en länk från varje avhandling och författare till databasen KVINNSAM, de kvinnohistoriska samlingarnas stora bibliografiska databas.

GENA finner du på adressen <http://www.ub.gu.se/samlingar/kvinn/gena/>

Länken till GENA har också lagts in i Q-biblioteket, det nordiska virtuella kvinno- och könsforskningsbiblioteket där du finner flera webbdatabaser. Se NIKKs webbplats <http://www.nikk.uio.no/>

Maria Grönroos

NÄR AMERIKANSK PSYKOLOGI SKAPAR KÖN:

Historia, kultur och politik

Av JEANNE MARECEK

Professor i psykologi, Swarthmore College, USA

Översatt av Eva Magnusson

Foto: Phil Waters/EMPICS Photo Agency

Psykologi har sysslat med "kvinnofrågan" sedan ämnets begynnelse för nästan 125 år sedan. År 1889, mitt i kvinnorösträttsrörelsen i USA, proklamerade den amerikanske professorn Grant Allen att kvinnor bara var "passiva förmedlare" av de framsteg för den mänskliga civilisationen som män hade åstadkommit. "Allt som är distinkt mänskligt, står män för", skrev han, "allt som är verkligt kvinnligt är bara reproduktivt."

Ett par decennier senare försökte G. Stanley Hall (grundaren av American Psychological Association och en ivrig förespråkare för rashygien) förhindra att kvinnor fick tillgång till forskarutbildning. Hall uppmanade också till kraftiga motåtgärder för att bekämpa medelklasskvinnornas ansträngningar att få tillgång till preventivmedel. Senare, strax efter andra världskriget, blev boken *Modern Woman: The Lost Sex*, en bästsäljare. Den hävdade att "maskulinisering" hade omvandlat kvinnor till "ett knippe av ångestsymtom" och spritt neuros, kriminalitet och känslöstörningar över hela samhället.

Som man skulle kunna förutsäga kom kvinnorörelsens andra våg, som kulminerade under 1970-talet, att orsaka förnyad debatt om kvinnans natur. Men den här gången, till skillnad från tidigare, var det feministerna som intog scenen. 1971 förde neuropsykologen Naomi Weisstein fram den här bitande kritiken av psykologi:

Är kvinnor lika duktiga som män? var frågan feministiska psykologer ställde på 1970-talet.

"Psykologer har satt sig före att beskriva kvinnans sanna natur med en tvärsäkerhet och en känsla av egen ofelbarhet som man sällan ser... Psykologin har ingenting att säga om hurdana kvinnor verkligen är, vad de behöver, och vad de vill, framför allt därför att psykologin inte vet det."

"Lika duktiga som män?"

Weissteins kritik blev startskottet för det fält som blev känt under de olika namnen kvinnopsykologi, feministisk psykologi, och på engelska, the psychology of gender. Dess första ambitioner var dubbla: att studera kvinnor på rättvisande sätt, och att omvandla psykologins forskningsmetoder för att eliminera könsbaserade felrepresentationer. Vid den här tiden kämpade sig många amerikanska kvinnor in i professionella yrken och ut i det offentliga livet. Det fick ett tämligen svalt mottagande. Därför blev ett av de viktigaste områdena för feministiska psykologer frågor om kvinnors kognitiva förmågor och andra kompetenser som behövs för framgångar i yrkeslivet och i offentligt liv; kompetenser som ledarskap, oberoende och självförtroende. I sammanfattning var ►

frågan under 1970-talet: "Är kvinnor lika duktiga som män?"

Under 1980-talet svängde amerikansk politik hastigt åt höger. Ronald Reagan, en konservativ republikan, valdes till president. Den religiösa högern fick stora framgångar i politiken och populärkulturen; så kallade "family values" blev en slogan. Dessa konservativa aktörer skylldes mängder av sociala problem på feminismen: ökande skilsmässofrekvens, vanartiga barn, ökande narkotikamissbruk, tonårsgraviditeter, AIDS, och det de såg som en allmän moralisk upplösning i samhället. Backlashen mot feminismen var igång, med regeringens fulla stöd.

Kvinnors överlägsna förmåga?

Samtidigt som de omgivande ideologierna förändrades för feminister verkssamma inom psykologi, så förändrades också deras egna förståelser av kvinnors natur. Istället för att hävda kvinnors likheter med män, var det nu många feminister som framhävde vad de såg som kvinnors överlägsna förmåga att vårda sig om andra, och deras moraliska överlägsenhet. De hävdade att kvinnor hade en unik kvinnlig känslighet, en särartad omvårdnadsmoral, och unika förmågor till empati och emotionell anpassning. *In a Different Voice*, en känd bok av Carol Gilligan, hyllade kvinnors "omvårdnadsetik." De här tankegångarna slog an många strängar både bland akademiker och i populärkulturen. Trots skarp kritik från vissa feminister, tog andra – filosofer, statsvetare, pedagoger och teologer – fatt i idén om ett unikt kvinnligt sätt att vara och specifikt kvinnlig känslomässig utrustning. En hel genre av "kvinnoorienterad" psykoterapi byggdes till exempel på de här idéerna. Detta var en version av kvinnors psykologi som passade bra under det konservativa 1980-talet. Den uppehöll sig vid kvinnors känslor, inte deras intellekt; den hyllade deras moraliska godhet och moderlighet istället för att utmana manlig dominans; och den gick stora omvägar runt frågor om lika rättigheter, genom att hävda mäns och kvinnors olikheter.

Evolutionpsykologerna tar över

Och hur är det då med det senaste decenniet, Viagra-eran? I Nordamerika är det nu evolutionpsykologerna som har gripit tag i könsskillnadsfrågan. Det är deras idéer som har fångat massmedia och populärvetenskapen. Evolutionpsykologerna, som huvudsakligen är män, tar som sin uppgift att fastställa mäns sanna natur. De är ute efter att befästa ett antal (hetero)sexuella privilegier för män. Med argument hämtade från sociobiologin hävdar de att mäns olikheter från kvinnor är naturliga, genetiskt kodade, universella och kanske nödvändiga för människans överlevnad. Dessa skillnader innefattar sådant som mäns tendenser till (hetero)sexuell äventyrlystnad, promiskuitet, otrohet, och i vissa fall en predisponering för (hetero)sexuellt tvång och våldtäkt.

Närmare 125 års psykologisk forskning om skillnader mellan könen har varken åstadkommit klarhet eller enighet. Anklagelser och motanklagelser om felaktiga data, oriktiga tolkningar, och ideologisk felrepresentation har kastats från alla sidor. I backspegeln kan vi se att påståenden om könsskillnader alltid är inbäddade i kultur och historia och avspeglar de pågående debatterna och oroskällorna. Frågorna är aldrig neutrala och svaren får aldrig ett opartiskt mottagande. Frågan "Hurdana är kvinnor (eller män) egentligen?" kommer aldrig att få ett slutgiltigt svar. Frågan är som en kameleon: den antar en ny nyans alltefter sin omgivning.

Kön/genus som social praktik

Inte alla feminister inom psykologi har gett sig in i debatten om de sanna könsskillnaderna eller den verkliga orsaken till eventuella skillnader. Många har istället kritiserat själva villkoren för dessa debatter. Till exempel hävdar könsskillnadsforskare universella slutsatser som innebär att se alla kvinnor som likadana och alla män som likadana. I verkligheten finns människor av båda könen i alla sociala grupper och har olika tillgång till privilegier, makt och materiella resurser och teknologier. Könsskillnadsforskning söker dessutom efter fasta och mätbara

egenskaper eller dispositioner som man tänker sig lokaliserade inuti individer (sådant som oberoende, självförtroende, penisavund). Men det sättet att se på kön är bara ett av flera möjliga sätt att föreställa sig det. Ett alternativ är att studera hur människor "gör kön", det vill säga de aktiviteter eller sociala praktiker som får kön/genus att bli synligt, som ger det innebörder. Den förändringen av fokus har öppnat helt nya psykologiska frågor om kvinnor och män:

- Vilka är de sociala praktiker genom vilka människor producerar sig själva som män och kvinnor?

- Hur åstadkoms kön/genus som ett socialt fenomen?

- Vilka är de samhälleliga institutionerna, de kollektiva dynamikerna och språkliga praktikerna som reglerar förhållandet mellan könen och skapar kvinnliga och manliga identiteter?

- Hur går det till när dessa processer görs osynliga så att det känns som om vi fritt väljer att handla som vi gör?

De praktiker som skapar kön är lika vardagliga som vardagssamtal eller lika omfattande som regeringspolitik för föräldraledighet och barnomsorg. Psykoterapeuter kan "göra kön" när de sätter diagnoser på manliga och kvinnliga klienter. Poliser "gör kön" när de förhör våldtäktsoffer eller när de blir kallade till familjer där en man misshandlar en kvinna. Psykologiläroböcker, rådgivningsspalter, och TV-pratprogram bidrar till att göra kön när de beskriver det "normala" beteendet hos kvinnor och män.

Psykologer som studerar detta "könsgörande" använder ofta forskningsmetoder som avviker från de som är vanliga bland psykologer. Många har lämnat laboratoriet och förlägger sina projekt till skolgårdar, sjukhussalar, matbord eller rättssalar, till exempel. Många har lagt ifrån sig de skalor och frågeformulär som psykologer vanligen förlitar sig på. Istället lyssnar de på människors egna ord, och låter dem få beskriva sin psykologiska verklighet på sina egna villkor, inte i termer som forskaren har tvingat på individen. Dessa metoder ger oundvikligen information som konventionella psykologiska metoder döljer.

Kritisk feministisk psykologi

Feministisk psykologi hade sitt upphov i avståndstagande från psykologins dogmer när det gällde kvinnans natur. Feminister inom psykologi har ifrågasatt felaktig kunskap om kvinnor, missvisande praktiker i forskning och terapi, och orättvis behandling av kvinnor inom de psykologiska professionerna. Idag stödjer sig denna tradition av ifrågasättande på postmodernism och "critical psychology." Istället för att se psykologisk forskning som ett objektivt sökande efter en sanning som står över kulturen, ser feministiska kritiker psykologin som helt och hållet en del av det kulturella och samhälleliga livet. Från den ståndpunkten finns det ingen möjlighet för psykologi att vara värde-neutral. Psykologisk kunskap kommer med nödvändighet att avspegla intressen, prioriteringar och ståndpunkter i den omgivande kulturen och hos de forskare som producerar kunskapen.

Evelyn Fox Keller har beskrivit kön/genus som "en tyst organisatör av diskursiva kartor över den sociala och naturliga världen ... också av de världar som kvinnor aldrig kommer in i". Psykologins diskursiva kartor är också organiserade utifrån kön. Feministisk forskning har visat hur kön, tillsammans med klass och etnicitet, väver sig genom vetenskapliga definitioner av psykologisk autonomi, självförtroende, välbefinnande, emotioner, aggressivitet och många andra begrepp. Feminister har också granskat många psykiatriska diagnoser (till exempel Borderline personality disorder), såväl som många pseudodiagnoser som förekommer i självhjälpsbranschen (sådana som aborttraumasyndrom, "Battered Woman syndrome" och medberoende).

Populärkultur och militären

Feministiska kritiker tar inte psykologins natur för given, utan frågar hur det kom sig att disciplinen blev sådan som den är. Vad pågår bakom kulisserna i ämnet? Vem släpps in och vem utesluts? Vilka metoder och medel har psykologin använt för att öka sin legitimitet? Varför plockas vissa idéer, teorier, forskningsresultat och individuella forskare

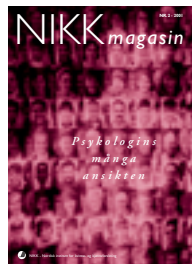
upp av populärkulturen, medan andra försvinner? Våren 2001 har till exempel ett påstående om att barn blir aggressiva om den tidiga värden ges av andra än modern haft stort utrymme i press och TV i USA. Vilka kulturella, sociala och materiella faktorer har format disciplinen? Psykologen James McKeen Cattells kraftfulla insisterande på experimentalism, vid det förra sekelskiftet, har till exempel oåterkalleligen bestämt den nordamerikanska psykologins utveckling. Cattell, som var en ivrig förespråkare för "the New Man Movement", propagerade för experimentalism därför att det passade ihop med hans ideal om manlighet som kraftfullhet och fysisk ansträngning. Amerikansk psykologi har också kontinuerligt varit sammanvävd med det militära etablissemangen; många psykologiska fält – socialpsykologi, intelligensmätningar, klinisk psykologi, perceptionsforskning och human factors-forskning – har mycket att tacka militära anslag för. Också feministisk psykologi står i skuld till militären: under andra världskriget förbjöds kvinnliga psykologer att arbeta i försvarsanknutna tjänster. Det ledde till att en grupp kvinnliga psykologer i protest bildade "National Council of Women Psychologists."

Erbjuder utmaningar

Amerikanska feministiska forskare har utvecklat nyskapande forskningsmetoder, nya typer av psykoterapi, och nya universitetskurser på alla nivåer. Feministiska psykologers arbete har bidragit till att forma (och ibland utlö-

sa) offentlig debatt om många kontroversiella frågor som könsbaserat våld, abort, surrogatmödrar, lesbiska kvinnors föräldrarättigheter, för att nämna några få. Feministiska psykologer har organiserat sig för att hjälpa kvinnor att nå och upprätthålla ledande positioner i yrkesorganisationer. Som svar på politiska påtryckningar från feminister har American Psychological Association (APA) stött många feministiska initiativ – forskningskonferenser, förbättrade etiska standards, och förändringar i normerna för utbildning av kliniska psykologer. På uppmaning av feminister har APA offentligt tagit ställning i frågor som misshandel av kvinnor, våldtäkt, abort, och homosexuella, lesbiska och bisexuella mänskliga rättigheter.

I motsats till detta har psykologiämnets kunskapsbas varit mer motståndskraftig mot feministiska ansträngningar. Läroböcker på områden som utvecklingspsykologi, socialpsykologi och klinisk psykologi innehåller inte mycket av den kunskap som feministiska psykologer har producerat de senaste trettio åren. Det som lyckas bli accepterat i sådana sammanhang är forskning som inte utmanar disciplinens metodologiska och epistemologiska traditioner, och som inte kommer med någon samhällskritik. Men feministisk psykologi kan ändå ha en generativ förmåga; den kan erbjuda utmaningar till de rådande antagandena i kulturen, ta upp grundläggande frågor om samhällslivet, och provocera en granskning av sådant som tas för givet. Den kan omvandla den sociala verkligheten.

Jeg ønsker å abonnere på NIKKmagasin

NIKK magasin kommer med tre numre i året; to numre på skandinaviske og et på engelsk. NIKK magasin tar opp forskningsrelatert tema med bidrag fra de nordiske landene. NIKK utgir også den engelskspråklige bulletinen News from NIKK en gang i året. Begge abonnement er gratis.

Send kupongen til:

NIKK
Postboks 1156 Blindern
NO-0317 Oslo
Telefon +47 22 85 89 21
Telefaks +47 22 85 89 50
nikk@nikk.uio.no
www.nikk.uio.no

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr.: _____ Poststed: _____

Land: _____

Nya böcker

I denna förteckning ingår nya publikationer inom kvinno- och könsforskning på skandinaviska språk som NIKK fått kännedom om. I News from NIKK och det engelskspråkliga NIKK magasin nr 3 ingår en förteckning över motsvarande publikationer på engelska, franska, spanska och tyska samt publikationer med antingen europeiska eller komparativa perspektiv på Norden eller länder i Norden. Sänd oss gärna information om dina nya publikationer – sänder du själva publikationen införlivas den i NIKKs lilla bibliotek.

Om du är på jakt efter kvinno- och könsforskningslitteratur i Norden eller mer information om nedannämnda böcker rekommenderar vi att du ser i det nordiska virtuella kvinno- och könsforskningsbiblioteket på NIKKs webb <http://www.nikk.uio.no/>

Albinsson, Gunilla & Arnesson, Kerstin: *Maktutövning ur ett organisations- och genusperspektiv: en studie vid tre vårdavdelningar*. Lund: Univ, Pedagogiska inst, 2000. (Studia psychologica et paedagogica. Series altera; 148) Diss.

Andersson, Irene: *Kvinnor mot krig: aktioner och nätverk för fred 1914-1940*. Lund: Lunds Universitet, 2001. (Studia Historica Lundensia)

Bakken, Runar: *Modermordet: om sykepleie, kjønn og kultur*. Oslo : Universitetsforl, 2001.

Baklien, Bergljot, Anne Lise Ellingsæter & Lars Gulbrandsen: *Evaluerings- og støtte-reformen*. Oslo: Norges forskningsråd, Området for kultur og samfunn, 2001.

Bengtsson, Margot: *Tid, rum, kön och identitet*. Lund: Studentlitteratur, 2001.

Berggren, Inger: *Identitet, kön och klass: hur arbetarflickor formar sin identitet*. Göteborg: Univ, Inst. för pedagogik och didaktik, 2001. (Göteborg studies in educational sciences; 157) Diss.

Berthinussen, Ragnhild: *Kunnskap, kultur og kjønn i fiskerieringen*. Trondheim: Senter for kvinneforskning, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 2001.

Birger Madsen, Agnete: *Ægte historier om uægte børn*. Kvindemuseets Forlag, 2001.

Bokholm, Sif: *En kvinno- och mansamhället: Agda Montelius 1850-1920*. Lund: Univ, Historiska inst, 2001. (Monografier utgivna av Stockholms stad; 154) Diss.

Domstolenes holdninger i voldtekts- og sedelighetssaker : *en undersøkelse av 248 rettsavgjørelser fra 1995 til 2000*. Oslo: Likestillingssenteret: Barneombudet, 2001.

Edgards Beckman, Ninna: *Feminism och liturgi: en ecklesiologisk studie*. Uppsala: Univ, Teologiska inst, 2001. Diss.

Egeland, Cathrine: *"Men det har ikke noget med kønnet at gøre": køn, kønsbarrierer og Akademia - konstruktioner af et ugyldigt problem*. Odense Universitet, 2001. Diss.

Ek-Nilsson, Katarina: *Teknikens befäl: en etnologisk studie av teknikkuppfattning och civilingenjörer*. Uppsala: Univ, Inst. för kulturanthropologi och etnologi, 2000. (Etnolore; 21) Diss.

Elvin-Nowak, Ylva: *I sällskap med skulden: om den moderna mammans vardag*. Stockholm: Bonnier, 2001.

Engwall, Kristina: *"Asociala och imbecilla": Kvinnorna på Västra Mark 1931-1967*. Örebro, 2001.

Espwall, Majen: *Liksom vinden under fågelns vingar: om kvinnors nätverksrelationer i utsatta livssituationer*. Umeå: Univ, Inst. för socialt arbete, 2001. (Studier i socialt arbete vid Umeå universitet; 33) Diss.

Det evigt kvinnliga : en historia om förändring [Ny, omarb. utg.]. Red. Ulla Wikander & Ulla Manns. Lund: Studentlitteratur, 2001.

FEMDOK 200 : *databas för kvinno-, genus- och jämställdhetsforskning i Sverige*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning, 2001.

Flendt, Helene & Lisbet Holst: *Hvem beskytter barnet?: en debatbog om skilsmissebørn og samvær*. Vejle: Krogh, 2000.

Folkbildning och genus - *det glömda perspektivet*. Red. Karin Nordberg & Kerstin Rydbeck. Linköping: Mimer, 2001.

Från siffror till surfing: könsperspektiv på informationsteknik. Red. Lena Kallin Westin & Lena Palmquist. Lund: Studentlitteratur, 2001.

Gannerud, Eva: *Lärarens liv och arbete i ett genusperspektiv*. Stockholm: Liber, 2001.

Gomard, Kirsten & Kirsten Reisby: *Kønsblik - på forskeruddannelse*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet, 2001. (Rapport fra projekt "Kønnet's betydning - barrierer og karrierer i de højere uddannelser og forskning"; 3)

Gonäs, Lena, Lindgren, Gerd, Bildt, Carina: *Könssegregering i arbetslivet*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet, 2001.

Grewin, Ann-Margret: *Unga flickor skriver in sig i en kultur: möjliga sätt att vara - uttryck i text och bild*. Stockholm: Univ, Pedagogiska inst, 2001. (Doktorsavhandlingar från Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet; 102)

Halsaa, Beatrice: *Uferdige eller likestilte demokratier: historiografiske refleksjoner om nordisk statsvitenskapelig kvinneforskning*. Aalborg Universitet, 2001. (GEP-tekstserie nr 1.2001)

Halskov, Therese, Per Schultz Jørgensen & Valerie Polakow: *Tab af retfærdighed: sårbare enlige mødre og deres børn*. Hans Reitzels Forlag, 2000.

Hirdman, Yvonne: *Genus - om det stabiles föränderliga former*. Liber, 2001.

Hirdman, Yvonne: *Med kløven tunga: LO och genusordningen* [Ny utg.]. Stockholm: Atlas, 2001.

Holst, Cathrine: *Sosiologi, politikk og kvinnelighet: norsk kvinne- og kjønnsosiologi etter 1970: generasjoner, identitet og diskurser*. SVT Forlag, 2001.

Hultén, Kerstin: *Med datorn på köksbordet: en studie av kvinnor som distansarbetar i hemmet*. Lund: Univ, Sociologiska inst, 2000. Diss.

Höglund, Anna T: *Krig och kön: feministisk etik och den moraliska bedömningen av militärt våld*. Uppsala: Univ, Teologiska inst, 2001. (Uppsala studies in social ethics; 26) Diss.

Johansson, Barbro: *Kom och ät! Jag ska bara dö först...: datorn in barns vardag*. Göteborg: Univ, Etnologiska inst, 2000. (Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige; 31) Diss.

Johansson, Susanne: *Genusstrukturer och lokala välfärdsmodeller: fyra kommuner möter omvandlingen av den offentliga sektorn*. Uppsala: Univ, Kulturgeografiska inst, 2000. (Geografiska regionstudier; 40) Diss.

Jonsson, Bibi: *I den värld vi drömmer om: utopin i Elin Wagners trettioårsromaner*. Lund: Univ, Litteraturvetenskapliga inst, 2001. Diss.

Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning. Red. Hanne Haavind. Oslo : Gyldendal Akademisk, 2000.

Krig, fred och kön: från Kalmarunionen till millennieskiftet - visioner om fred. Red. Aino Saarinen & Carita Peltonen. Åbo: Femina Baltica Baltic-Nordic Women's Network, 2001.

Kroppe over grænser : når kvinder handles til Danmark. Ulrikke Moustgaard & Henrik Brun. København: Information, [2001].

Kuosmanen, Jari: *Finnkampen. En studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige*. Hedemora: Gidlunds Förlag, 2001. Diss.

Kvantitativ kortlekningsundersøgelse af voldsudøvende mænd : pilotundersøgelse. Hanne Lilholt Behrens og Kirsten Dybtved. Esbjerg: Formidlingscentret for socialt arbejde, 2001.

Kvinnor på gränsen till medborgarskap: Genus, politik och offentlighet 1800-1950. Red. Florin, Christina & Kvarnström, Lars. Stockholm: Atlas, 2001.

Lundberg, Magnus: *Vilja med förhinder: polisens samtal om kvinnomisshandel*. Lund: Univ, Sociologiska inst, 2001. Diss.

Lundgren, Eva: *Ekte kvinne : identitet på kryss og tvers*. Oslo: Pax, 2001.

Metoder til mainstreaming. København: Videnscenter for Ligestilling, 2001.

Mig tørstar!: studier i Fredrika Bremers spår. Red. Åsa Arping & Birgitta Ahlmo-Nilsson. Hedemora : Gidlund, 2001.

Milton, Lena: *Folkhemmets barnmorskor: den svenska barnmorskekårens professionalisering under mellan- och efterkrigstid*. Uppsala: Univ, Historiska inst, 2001. (Studia historica Upsaliensia; 196) Diss.

Moi, Toril: *Jeg er en kvinne: det personlige og det filosofiske*. Oslo: Pax, 2001.

Månsson, Annika: *Möten som formar: interaktionsmönster på förskola mellan pedagoger och de yngsta barnen i ett genusperspektiv*. Lund: Univ, Pedagogiska inst, 2000. (Studia psychologica et paedagogica. Series altera; 147) Diss.

Nilsson, Leif: *Att tilltro sin handlingskraft: ett mentorsprogram's betydelse för fjorton kvinnors chefskarriärer*. Luleå: Luleås tekniska univ, Inst. för lärarutbildning, Centrum för forskning i lärande, 2000. Diss.

Nissen, Axel: *Homo/hetero*. Oslo: Gyldendal, 2001.

Nordenstam, Anna: *Begynnelser: litteraturforskningens pionjärkvinnor 1850-1930*. Göteborg: Univ, Litteraturvetenskapliga inst, 2001. Diss.

Nørgaard, Lone: *Børn, løgn og kvinder: et opgør med ligestillingsbegrebet*. København: Forum, 2001.

Det ordnar sig : teorier om organisation och kön. Anna Wahl et al. Lund: Studentlitteratur, 2001.

Perspektiv på forskning om barn, familj och folkhälsa. Red. Bodil Gustavsson. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap, 2001.

Pettersson, Lena: *Genus i och som organisation: översikt om svensk arbetslivsforskning med genusperspektiv*. Stockholm: Santérus, 2001.

Plantin, Lars: *Mäns föräldraskap. Om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskap*. Göteborg: Univ, Institutionen för socialt arbete, 2001.

Reisby, Kirsten: *Kønsblik - resumé*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet, 2001.

Ronne, Marta: *Två världar - ett universitet: svenska skönlitterära universitetsskildringar 1904-1943: en genusstudie*. Uppsala: Univ, Litteraturvetenskapliga inst, 2000. (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala; 44) Diss.

Sandström, Birgitta: *Den välplanerade sexualiteten: frihet och kontroll i 1970-talets sexualpolitik*. Stockholm: Univ, Lärarhögskolan, Inst. för samhälle, kultur och lärande, 2001. (Studies in educational sciences; 37) Diss.

Skjørtén, Kristin & Rachel Eapen Paul: *Konfliktfamilier, barn og samlivsbrudd: prosjektsamarbeid mellom Kompetansesenter for voldsofferarbeid og Likestillingssenteret*. Oslo: Høgskolen i Oslo, 2001. (HiO-rapport; 2001 nr 1)

Skogh, Inga-Britt: *Teknikens värld - flickors värld: en studie av yngre flickors möte med teknik i hem och skola*. Stockholm: Univ, Lärarhögskolan, Inst. för undervisningsprocesser, kommunikation och lärande, 2001. (Studies in educational sciences; 44) Diss.

Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige - en omfångsundersökning. Lundgren, Eva et al. Umeå: Brottsoffermyndigheten, 2001.

Stenberg, Lisbeth: *En genialisk lek : kritik och överskridande i Selma Lagerlöfs tidiga författarskap*. Göteborg: Univ, Litteraturvetenskapliga inst, 2001. Diss.

Svekket kvinnekraft?: de frivillige organisasjonene og velferdsstaten. Red. Nina Berven & Per Selle. Gyldendal, 2001.

Svensson, Maria: *Genusforskning inom juridiken*. Stockholm: Högskoleverket, 2001.

Tillberg, Karin: *Barnfamiljers dagliga fritidsresor i bilsamhället: ett tidspussel med geografiska och könsrelaterade variationer*. Uppsala: Univ, Kulturgeografiska inst, 2001. (Geografiska regionstudier; 43) Diss.

Utopier och dystopier : den andra genusvetenskapliga Stockholmskonferensen 6-7 oktober 2000. Red. Caroline Tovatt. Stockholm: Centrum för kvinnoforskning, 2001. (Centrum för kvinnoforsknings skriftserier; 25)

Varför föds det så få barn?: resultat av en enkätundersökning om vad som påverkar beslutet att få barn. Stockholm: Statistiska Centralbyrån, 2001.

Widerberg, Karin: *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: en alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.

Wollinger, Susanne: *Mannen i ledet: takt och otakt i værpplikten's skugga*. Lund: Univ, Etnologiska inst, 2000. Diss.

Yrkesutbildningen i går och i dag: om tillväxt, välfärd och kön. Red. Jonas Olofsson & Ingela Schänberg. Lund, 2000.

Åberg, Berit: *Samarbete på könsblandade arbetsplatser: en könteoretisk analys av arbetsdelning mellan kvinnor och män i två yrken: akutsjuksköterskor och ordningspoliser*. Örebro: Univ, Inst. för samhällsvetenskap, 2001. (Örebro studies in sociology; 1) Diss.

Öhrberg, Ann: *Vittra fruntimmer: författarroll och retorik hos frihetstidens kvinnliga författare*. Uppsala: Univ, Litteraturvetenskapliga inst, 2001. (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala; 45) Diss.

TEMANUMMER

Arbejderbevægelsen og familien

Familj och familjepolitik är temat för det jubileumsnummer av tidskriften *Arbejderhistorie: Tidskrift for historie, kultur og politik*, ISSN 0107-8461, (nr 4, 2000) som det danska Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie gett ut för att uppmärksamma att sällskapet fyllt 30 år. Temanumret anknyter till dagens intensiva välfärdsstatsforskning, om hur stat, arbetsmarknad och familj är relaterade till varandra i olika länder och hur dessa förhållanden förändras över tid. Artiklarna förhåller sig också till den feministiska forskningen om hur de samhälleliga genusrelationerna är strukturerade och särskilt till frågan om hur den könsrättsliga fördelningen mellan betalt och obetalt arbete ser ut i det danska samhället.

[Ur Nyhedsbrev for netværk for nordisk velfærdsstatshistorie, nr 15, juni 2001]

Kön och förändring i Östeuropa

Tidskriften *Nordisk Østforum* (ISSN 0801-7220) har kommit ut med ett temanummer om kön och förändring i Östeuropa (nr 1, 2001). Ur innehållet:

Brit Askov Kaznelson og Rikke Haue: *Hvorfor køn?* - Anja Elisa Rasmussen: *Ungarske kvinders situation under transitionen* - Anette Brunovskis: *Kvinner og det latviske arbeidsmarkedet - tendenser i siste halvdel av 1990-tallet* - Sofia Joons: *Estnisk arbeidsliv og kønsperspektiv* - Moa Palmér: *Tjeckiska kvinnors obetalda arbeid - en självklarhet, men hur länge till?* - Brit Askov Kaznelson: *Far med forklæde og mor som mappedyr: Utraditionel kønspraksis i russiske familier* - Trine Søndergaard: *Kvindens vilkår og muligheder - set i et russisk litterært perspektiv* - Karin Sarsenov og Erika Svedberg: *Fruar på postorder - genus og migration i det post-sovietiske tilstande* - Erika Johnson: *Vems søker vad? Ryske postorderfruar från Kirgizistan*

NIKK

Nordisk institutt for
kvinne- og kjønnsforskning

Postboks 1156 Blindern, NO-0317 Oslo
Telefon +47 22 85 89 21
Telefaks +47 22 85 89 50
nikk@nikk.uio.no
www.nikk.uio.no

NIKK - det nordiska institutet för kvinno- och könsforskning är en tvärvetenskaplig nordisk forskningsinstitution finansierad av Nordiska ministerrådet. NIKK är samarbetsorgan för feministisk, kvinno-, mans-, köns- och jämställdhetsforskning i Norden. Institutet bedriver forskning, befrämjar, initierar, koordinerar och informerar om kvinno- och könsforskning inom och utanför Norden.

NIKK innebär en gemensam plattform för nordiskt samarbete med närområdena i Baltikum och Nordvästryssland, Europa och internationellt. NIKK syftar till en hög nordisk profil som bl.a. kan göra den nordiska kvinno- och könsforskningen ännu mer synlig i internationella sammanhang. Genom att satsa på verksamhet som på nordisk basis ger mer värde än enskilda nationella verksamheter strävar institutet till nordisk nytta.

NIKK skall även fungera som kontaktlänk mellan forskning och jämställdhetsarbete och mellan forskning och organisationer och nätverk som fokuserar på kön och jämställdhet.

NIKK är lokaliserat vid Universitetet i Oslo och är granne till Senter for kvinne- og kjønnsforskning vid Universitetet i Oslo.

UNIVERSITETET I OSLO

NORDISKT SAMARBETE

är ett samarbete mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland.

NORDISKA RÅDET

är ett samarbetsorgan för parlament och regeringar i de nordiska länderna. Rådet består av 87 parlamentariker från de nordiska länderna. Nordiska rådet tar politiska initiativ och utövar kontroll över nordiskt samarbete. Nordiska rådet bildades 1952.

NORDISKA MINISTERRÅDET

är ett samarbetsorgan mellan de nordiska regeringarna. Nordiska ministerrådet verkställer och leder nordiskt samarbete. Statsministrarna har det överordnade ansvaret. Verksamheten koordineras av de nordiska samarbetsministrarna, den nordiska samarbetskommittén och fackministerråd. Nordiska ministerrådet inrättades 1971.

Nordiska
RÅDET & MINISTERRÅDET

B

Avtalenummer
911000/211

Tema for NIKK magasin 2002

NIKK magasin kommer med to skandinaviske numre i året. I tillegg skal NIKK nå utgi en årlig versjon på engelsk med artikler fra tidligere numre. Den første engelske utgaven kommer i januar 2002 og inneholder utvalgte artikler fra de fire numrene som er kommet til da.

Tema for NIKK magasin nr 1-2002 vil være kjønn og vold, prostitusjon og trafficking. Deltakere i det nordiske forskningsprogrammet Kjønn og vold finansert av NorFA oppfordres særskilt til å bidra med artikler, men alle som forsker innen disse feltene er velkomne. Deadline for ferdige artikler: 4.mars 2002.

Tema for nr 2-2002 vil være ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi i feministisk perspektiv. Tema inkluderer bl.a. spørsmål som identitet, demokrati, kunnskap, modernitet og kultur. Deadline: 3.september 2002.

For skriveinstruksjoner og nærmere informasjon, kontakt redaktør Trine Lynggard:
trine.lynggard@nikk.uio.no

Menn kan – arbeidsliv og likestilling

Nordisk konferanse, søndag 28. oktober 2001, København

Konferansen vil fokuksere på menns muligheter og hindringer i forhold til arbeidsliv og likestilling. Ett av hovedmålene er å skape diskusjon og strategier for å øke menns valgmuligheter til å kombinere arbeid og familie. Konferansen ønsker å utvide den politiske dialogen om menn, likestilling og arbeidsliv blant politikere og arbeidslivets parter med tanke på å utvikle en helhetlig likestillingspolitikk, som er god både for kvinner og menn.

Ingen konferanseavgift. For påmelding og mer informasjon, kontakt NIKK.

Norden at Crossroads

*- an international conference
in Nordic Studies*

30.10-02.11.2001 Helsinki, Finland

What is it that makes the Nordic countries "Nordic"? What is it that makes Norden unique in today's world? What stereotypes, myths and beliefs are attached to the concept of Norden, and how could these be deconstructed and scrutinised critically?

Aimed at scholars in the social sciences, humanities, theology, law and environmental sciences, Renvall Institute of Area and Cultural Studies, University of Helsinki, organises a multidisciplinary conference in Nordic studies, bringing together an international group of scholars discussing Nordic characteristics and experiences. The conference is not aimed at Norden specialists only, but to anyone with an interest in regional and transnational issues in culture, society and politics, the construction of identities, cultural exchange and comparative studies as well as women's studies and gender research.

Abstracts should be submitted no later than 15th November 2001. Info: Dr. Juhana Aunesluoma, Secretary General, Department of Social Science History, P.O.Box 54, FI-00014 University of Helsinki, Finland, tel: +358 9 191 24984, juhana.aunesluoma@helsinki.fi

For more information:
<http://www.helsinki.fi/norden/crossroads/>
PS. För fler arrangemang och calls for papers – se NIKKs webbplats
<http://www.nikk.uio.no/>